

Biktoriano Iraola

Au poza senti det

eta beste bertso asko

Biktoriano Iraola Aristegieta (1840-1919), Fueroak galdu ondoren Donostian osatu zan euskalzale-gizaldi edo taldekoa degu. Euskal idazle saiatsuak aiek, gure izkuntzaren aldeko mugimentu bizi bat sortu zutenak.

Iraola itz-lauz saiatu zan: ipuiak eta antzerkiak. Baiña bai itz neurtuetan ere: ipui edo fabulak, epigramak, olerkiak, kanta-paperen antzeko bertso-saillak... Auetan, bertsolarien bertsogintzatik oso urbil zebillela erakutsi zuan. Olerkietan, berriz, poesiaren goi mailletara igotzen ere bazekiala.

Auspoa liburutegi onek aren bertso-sorta bat eskeini nai dio gaurko ontan irakurleari. Ez bilduma osoa noski, ortarako askoz ere liburu aundiagoa bearko litzake eta. Baiña bai aren bertsogintza zernolakoa zan erakusteko ainbat izango dana.

Donostiako Euskararen
Udal Patronatuaren
laguntzarekin argitaratua

Euskaraz Bizi

ISBN 84-89080-47-x

9 788489 080478

Au poza senti det

eta beste bertso asko

SENDOA ARGITALDARIA

Ugaldetxo auzoa

Tels. (943) 49 35 51 - 49 35 52 - 49 35 53

Fax (943) 49 35 48

20 180 OIARTZUN (Gipuzkoa)

Biktoriano Iraola

Au poza senti det
eta beste bertso asko

Auspoa Liburutegia
(1997)

© SENDOA ARGITALDARIA

Fotokonposaketa eta inprimaketa: ITXAROPENA. S.A., Zarautz

ISBN: 84-89080-47-X

Legezko Gordailu: S.S. 7/97

Biktoriano Iraola

Aristigieta (1841-1919)

PASAI San Juanen jaio zan 1841 urtean, baina bere denbora guzia Donostian egin zuan.

Azpeitiar batekin ezkondu zan: Katalina Alvarezekin. Bi alabak izan zituzten: Dolores eta Maria.

Legazpi kalean bizi izan zan, bostgarren zenbakian. Moldiztegia zuan, eta lantokia etxe berean zeukan. Bertso-papereen batzuk eskuratuak ditugu aren moldiztegian argitara emanak. *Baserritarra* izeneko aldizkari errikoa ere aren etxean inprimitzen zuten. Baita *El thun thun* izenekoa ere.

Makinak mugitzeko, asto bat ibili arazten zuten bueltaka etxeke patioan.

Gerratean, karlistak Arratzaindik Donostiari tiratzen ziotenean, granada bat Iraolaren etxean sartu omen zan bein; bestea, berriz, kalean erori. Baiñaleertu ez eta Iraolak biak jaso, bakoitzari eroritako eguna idatzi eta etxean gorde zituan oroigarritzat.

Bein baiñogeigotan Donostiako kontzejala izan zan. Bera omen da *tamarindo* arbolak ekartzen alegindu ziranetako bat.

1899 urtean Parisa joan zan orduko Exposizioa ikustera, eta globo batean igo omen zan.

Euskal bertsoak erruz jarri zituan. Garai artako aldizkarietan agertzen ziran: *Euskal-Erria*, *Ibaizabal*, *Euskalzalea*, *Baserritarra*, *Euskal Esnalea*, *El thun thun*. *Donostiako euskal festen oroimengariak...*

Mota guzietako bertsoak ditu: olerki kutsukoak, bertso-paperetakoen antzekoak, umorezkoak, epigramak, ipui edo *fabulak...* Sarritan saritu zuten. Liburuskaren batzuk ere argitaratutakoa zan.

Ipuiak ere asmatu zituan itz-lauz. Umorezkoak danak edo geienak. Artara zuan bere joera.

Antzerki batzuen egillea ere bada. Komeri, zarzuela eta bakar-izketak, amabost bat ale: *Bi itxuak*, *Petra txardin-saltzallia*, *Ardita beti ardit*, *Pasaian*, *Gabonetan*, *Txomin Donostiyan*, *Zeladore baten estuasunak*, *Joxemaritarrak*, *Xordo*, *Leokadia*, *Pulpuba*, *Onentzaro gabe*, *Ergobian*, *Ixkiña Mutrikun*.

Marrazkilaria ere bazan. *Euskal-Erria* eta *El thun thun* aldizkarietan garai artako euskalzale batzuen marrazkiak argitara eman zituan: Bilintx, Ramon Artola, Sanchez Irure, Juan Inazio Uranga, Pedro Maria Otaño, Juan Pedro Otaño, Udarregi...

Gizon bikaiña omen zan, altu eta lodia.

1919 urteko agorrillaren 19-anil zan. irurogei ta emezortzi urte zituala.

Aren eriotzaren berri ematerakoan, onela zion *Euskal Esnalea* aldizkariak:

"...Makiña bat ipui, izkirimiri ta gauza alai idaztita joan zaigu Iraola gizarajoa...

...Olerkiak idazten ere ederki zekien. Emen bertan agertu ziran *Euskalerriko txoriyak* eta beste asko. Idazti batzaldietan ere sari ugari irabazi zitun donostiar jator onek.

...Oso donostiarra zan Iraola. Donostiko euskera zan berea; Donostia zarreko ipui ta gertaerak ederki

zekizkian; arrantzale, txardin-saltzalle, zeladore ta orrelakoak ondo ezagutzen zituan.

...Il da... il onen 19-garren egunean. Urte asko zituan, bañan sendo ta tente zebillen oraindik”.

* * *

Aren ipui sorta bat argitaratu zuan Auspoa liburutegi onek bere bederatzigarren zenbakian, *Oroitzak eta beste ipui asko* izenarekin.

Oraingo ontan, berriz, aren bertso mordo bat eskeiñi nai dio irakurleari.. Ez noski arek jarritako guziak. Alde batetik, danak biltzea ezinezk izango litzakelako, ainbeste moldatu zituan eta. Eta bestetik, Auspoa-ren liburuak beren neurri jakiña dute-lako. Baiña bilduma onek, osoa ez izanik ere, ederki erakusten du aren bertso gintza nolakoa zan.

Biktoriano Iraola, Donostiako joan dan mendearen euskal idazleen gizaldikoa degu. Talde orrek euskeraren aldeko mugimentu edo indar-aldi sutsu bat sortu zuan Gipuzkoako iriburuan bigarren karlisten gerratea bukatu eta fueroak galdu ondoren. Euskaltzale saiatu aietako bat degu Iraola jauna. Bere lagun batzuen izenak: Jose Manterola, Ramon Artola, Martzelino Soroa, Antonio Arzak, Kaietano Sanchez Irure, Alejandro Berroa, Felipe Kasal Otegi, Pepe Artola, Ramon Gelbenzu, Pedro Maria Otaño, Frantzisko Lopez Alen, Toribio Alzaga eta abar eta abar.

Donostiako erria talde edo gizaldi orrekin zorretan dagoala pentsaturik, bertako Euskararen Udal Patronatuak laguntza eman du liburu au argitaratu dedin. Milla esker, beraz, aren esku zabalari.

AZ.

Au poza senti det!

(Bilintxen modura eta bere oroipen jarriyak)

Gaur uste gabe, maite gozoa,
ikusi zaitutanean,
egiyetako zorotasun bat
sortu zait gorputz danian;
zuk jarri nazu biyotz gaxua
oraintxen zori onian,
eta begiyak pozez malkotan
aurrian zauzkatanean.

Zu ikusita nere biyotza
oraiñ ain kontentu dago,
uda-berrian txoriya baña
oraindik kontentubago;
nere begiyak zuriak ditu
bere aurrian naiago,
gizon zekenak kutxa zillarrez
betea baña geiago.

Zuri begira lenago ere
esan izan det neregan,
aingeru ori gure artera
zerutik jetxi ote dan;
zu beste iñor orren ederrik
nola ikusi ez dedan,
esan nazazu: ez al zerade
andik etorriya egan?

Zure ortz txiki, txuri, politak,
gañera orren berdiñik,
ez det beñere ikusi iñon
ezer aiñ ondo egiñik.
Eta nork ditu zuk bezin begi
zeru-kolore urdiñik?
Ara zer esan arazten nazun:
jango zinduzket gordiñik!

Zeñi etzaizka gustatzen zure
pausoa eta mugira,
aiziak luma bultzata baña
ariñaguak badira?
Zuri zerubak eman zizkizun
graziyak ainbeste dira,
ero-azitzen nautenak jartzen
naizen guztiyan begira.

Ordu denetan galdezka nabill
norentzat zeran, norentzat!
Bada beldur naiz ote zeraden,
dama, besteren batentzat;
usai gabeko loria ona
ez baldin bada zuretzat,
zuk artzen nazu -ala uste det!-
usai gabeko loretzat.

Ori orrela izanda ere
beti biyotzian zauzkat!
Zeñetan karga guztiz pixuak
ezin jasorikan dauzkat;
berez datozen atsekabeak
ainbesteraño darauzkat,
berak oraindik galduko naute
baldin luzaro badauzkat.

Zure meriyo estu nagola,
arren, sinistra nazazu,
arantza zorrotz baten modura
beti zulaka nakazu;
kupi zaite ta gogobeterik
biyotz barrendik esazu:
"Atoz gozoro eta betiko
batu gaitean ni ta zu".

(Euskal-Eria, 1880)

Abenduaren 7^a 1688-garren urtean

Izugarrizko ekaitza edo tempestadea, eta tximista baten erorketa Donostiako gaztelura, zeñek, lertu ondoren, eragin zituan guztizko kalte eta doakabe aundiak.

(Composición premiada con el pensamiento de plata y oro en los Juegos Florales de San Sebastián)

Goizetikan zan itxura txarra
artzen denbora asiya,
eguardirako estali zuen
beltzez zeruben azpiya;
arratsaldian, illundurikan
ordubiyetako iya,
andik aurrera arrats triste bat
bezela zegon erriya.

Indar aundiyan asirik gero
itsasoaren mugira,
bagak murallen altuenetik
saltatzen zuten errira:
ura ikusten zuen tristeak
tximist dizdiren argira,
ikaratuta gelditutzen zan
beste aldera begira.

Antigua-ra ta Hernani-ra
zeuden pasabide biyak
izandu ziran momentu artan
itsasoak estaliyak;
egonagatik lenaz barrerak
ezkudatzeko jarriyak,
purrukatuta an ere egin
zituben kalte aundiak.

Labak aldera turmoi soñua
ainbesteraño asi zan,
zeñen erriyan instante artan
etsi gabeko gutxi zan;
tximistak sartzen ziraden plazan,
kalian eta elizan,
bertan ziranak Jaungoikoari
laguntza eske zebiltzan.

Andikan sarri gaztelura zan
beste tximista bat sartu,
ala bear da su-autsa(1) zegon
zertagiyan(2) zan suertatu;
zazpi eun da geiago ziran
kintalak bertan zartatu,(3)
zeñen erriyak golpez bezela
aguro zuen su artu.

Elizan gorde ziranak ere
etzuten diña denbora,
an bertan galdu baña lenago
ateratzeko kanpora;
bañan alako trantze estuan
nora joango ziran? Nora?
Uskeri bat zan laguntza billa
abiyatzia iñora.

Erri guziya garretan zeguen,
ura suaren indarra!
Leku denetan oju tristetak
antsiya ta deadarra;
gero lurrera amildutzen zan
labe artako sugarra,
zeñak zabalitzen zuen geiago
ikara eta negarra.

Momentu artan biyotz danetan
ala sartu zan tristura,
estu zebiltzan, beso zabalka
laguntza eske zerura,
Jaungoikoari erregutubaz
bakoitzak bere modura...
Munduban baldin trantzerik bada,
Jesus!, trantzia zan ura.

Ura bai zala Donostirako
juiziyoko azken eguna,
zeñek geroztik oroitutziak
senti arazten diguna;
aitak semia ezin salbatu,
ezin lagunak laguna,
galdurik bertan zenbat aberats
eta pobreren fortuna.

Gero alako itxuran berriz
ikusirikan erriya,
biyotza penak urratzen zuen,
aiñ zegon penagarriya;
ordu gutxiyan sua ta urak
purrukaturik guziya,
zirudiela Jaunak beraren
eskuetatik utziya.

(Euskal-Erria, 1880.)

- (1) *Pólvora.* (Euskal-Erria-ren oarra)
(2) *Almacén.* (Id.)
(3) *Estallar.* (Id.)

Guda, gudariak eta beren itz-bideak

*(Poesia premiada con la pluma de oro
en los Juegos Florales de San Sebastián.)*

Soldadu oiek basorik baso
zer egitera dijoaz,
beren banderak zabaldu eta
atabalak orla joaz?

1

Gure errira zergatik diran
etsai gaiztoak agertu,
goazen gu ere, goazen segiran,
geranak gozoz elkartu,
antziñetako erramu ostoa
bat ez dediyen igartu.

Utzi ditzazu, nekazariya,
utzi laia ta ailtzurra,
estu ta larri bada erriya,
balitz zerbaiten beldurra,
fedez beterik gordeko degu
geren jatorrizko lurra.

Sortzen diranak porrokatzeko
lantza zorrotzak badira,
eta zer geran oroituzeko
guazen guztiyok mendira...
- Zure begiko garrak zergatik
orla itzaldutzen dira?

Ditut bi aurtxo, maite izarrak!,
bi zero dira ederrez,
aiek nigandik laja bearrak
nauka estu ta beldurrez,
zeren geiago ikusitzia
ez dedan izango errez.

Nere emazte eta umeaz
beti zoraturikan nago,
bizi gera-ta alkar maiteaz
zeruan bezin naiago.. .
Aiek utzi ta nola joango naiz
ez badet ezer geiago?

- Asko da eta goazen agudo
utzirik erabat dudak,
izan ez dedin berandu gero,
gogor gordetzera mugak,
geren bandera ezkudatuaz
irabazitza gudadak.

II

Sutunpen otsa, burni zatiyak
jirabiraka su ta gar
dabiltzan ontan, bi gerrariyak
-itxumenduak, zer azkar!-
bildutzen dira koraje aundiz
purrukatutzera alkar.

Errekak ere, a Jaun justuba!,
odolez daude beteak,
zeru azpiya keak beztuba,
illez estaliyak beak.
orla gudadzen dira gizonak
inoiz ikusi gabeak!

Artean ketan ikusten dira
ibar, etxe ta mastiyak,
doi-doi noizik bein txingar argira
erreta edo ausiyak,
ezertarako bearrik gabe
alper alperrik guziyak.

Suerteza ezin erabakirik,
legoiak bezin furiyan,
biurtzen dira indar beterik
berriz bigarren aldiyan,
mentzutu edo bertan galtzera
gutziz koraje aundiyan.

- Mentzutu degu! Kontra ziranak
zalantzan dirade asi,
ezin geiago eginda denak
oso dutenian etsi,
dijoaz armaz lur estalitzen
ikaratuak igesi.

Orain eskerrak Jaungoikoari
eman zaizkagun lenbizi,
eta ondoren giyariyari
duen bezela merezi,
zeren gaur guda balioso bat
oroipen dan irabazi.

III

Urrez jantzi ta agai luzeak
ikusten dira erriyan,
banderaz eta lorez beteak,
zinta politak erdiyan,
aize aldera denak jostatzen
gutziz graziya aundiyan.

Musika eta kanpanen otsak,
balkoi apañian damak,
pañuelo txuriz agurka, pozak
zoratu nayian danak,
orla dabilitza gozoz beteak
erri guzian diranak.

Ara non diran, ara aurretik
guzien agintariya!
Jende azkarra bere ondotik,
gazte ederra, guztiya,
kalian bete-betian datoz,
jendez estaliyak iya.

Erriko jende berdin gabea
ikusitzen da onela,
lore politez beren bidea
estalitutzen dutela,
zerutik euri jasaren gisa
jaisten balira bezela.

Zer zoramena! Pozaren otsa
urrutira da aditzen,
gozoz beterik diña biyotza
nola bai duen arkitzen;
ez dira asko burniz lenago
galdu diranaz kupitzen!

IV

Bukaturikan alegrantziyak
lenaz entzuten ziranak,
orain arkitzen dira guziyak
gozoz ibildu diranak
indarrik gabe, zeren itzaldu
diran lengo su dianak.

Jende guziya geroztik dago,
kanpoan eta kalia,
sosegatuak ezin geiago
eta guztizko pakian,
ezer ez balitz pasa bezela,
bakoitza bere lanian.

Ontan andre bat, penagarriya!,
ongi negarrez asia,
kalian dago beltzez jantziya,
triste ta penaz betia,
aur bat besoan dubela eta
eskutik berriz bestia.

Urrikarriyak ikusten dira
sufrientuben meriyo;
gelditzen bada iñor begira
eta entzuten badiyo,
alako boza triste batekin
onela esaten diyo:

- Aur aben aita gerrak galdu du,
ama penak iya illa,
Jaungoikoaren izenez dabill
limosnatxo baten billa.

(Euskal-Erria, 1880.)

(1880, Euskarazko itz-jostaldiak Donostian. Oroimengarria..)

Lore igartua

(Irungo Euskal-Festetan D'Abbadie jaunak 80 pezetakin eta Laborde-Noguez jaunak makillarekin saritutako moldaera.)

Baratz berdeko lirain polita,
usai gozozko loria,
atzo zenbaiten deseoa ta
gaur igartuta lajia;
urruñtasunak zauzkan ezker
orla galdutzaz botia,
zure merio sentitutzen det
biotza penaz betia.

Txori txiki bat beziñ alegre
etorri ziñan mundura,
txortentxo medar berde batetik
jostallu baten modura.
Zure orduko preskotasuna!
Zure orduko itxura!
Gogoratzean beti sartzen zait
tristetahun bat petxura.

Galaz jantzita guztiz suabe
mugitzen ziñan aizetan,
dama gazte bat beziñ airosa
udaberriko goizetan;
uriztatua (1) doai aundiaz
egun sentiko intzetan,
baña gaur penaz jartzen naiz zutzaz
oroitzen naizen denetan.

Lore polita ziñan denboran
zenbait gustora begira,
zure kolore piñak ikusten
gelditu izandu dira:
dizdiz egiñaz perlaren gisa
eguzkiaren argira,
baña lengoko zure dizdizak
ezer gelditu ez dira.

Betiko galdu zaizkizu lengo
edertasunen indarrak,
gabaz ez dizu argi egiten
illargi eta izarrak;
ez dizkizu nai intzak gozatu
goizetan osto igarrak,
denak jiraka or darabiltzki
lurrean aize iparrak.

Penaz biraltzen diran bezela
sentimentuak aizera,
zu berriz beti usai gozoak
emanaz bizitu zera;
zure doaiaz orla gozatzen
aditu ere bazera,
eskergabeak oinperatua
azkenerako iltzera.

(Euskal-Erria. 1881.)

(1) Salpicada. (Egillearen oarra.)

Jose Maria Zubia “Mari” bere miragarri baten oroitza

(Composición premiada en los Juegos Florales de San Sebastián.)

Non dira gizon jakintsu aien
indar sendoak? Non dira?
Gogoratzian negar malkoak
saltatzen zaizkit begira;
nik baneukake menderatua,
o!, nik Erato-ren lira,
zer pozik, Mari, ateratuko
zinduzkian gaur argira!

Eskatzen diot aingeruari,
eskaka nago zerura,
argi apur bat sar dizatela
gaur nere pentsamentura;
atozte, fama zabaltzalleak,
egan nere ingurura,
denak batean kanta dezagun
zein dan gizon aundi ura.

Odoi beltz pisu bildurgarriak,
tximist zorrotzen su-garrak,
beren azpitik ikaraz datoz
itsasoko deadarrak;
urikalduen (1) antsi larriak,
legorrekoen negarrak,
laburtzen ditu beso sendoak
eta biotzen indarrak.

txalupa txiki argal batian
ausarkiz ziran atera,
Mari gidari zuela presaz
urikalduen bidera.
"Ara anaiak urian -zion-,
arraun da goazen aurrera,
itsaso arro indartsuari
anai geriak kentzera".

Itsas golpeak puskatu bear
txalupa menderatuta,
ala zihoan anaien billa
itsasopean sartuta;
olatuari desafioka
odol guziak sututa...
Ikusi utsak jartzen zituen
ille muturrak zut-zuta.

Palo zatitu erbalan edo
ol puska bati eutsiak,
olatu zakar irakiñetan
estu zebiltzan guziak;
itsas goititu orrolaria,
turmoi nastuan aiziak,
o zer trantzetik kentzen zituen
zenbait gizonen biziak!

Baña egun bat, o zer eguna!,
triste sartzen zait gogora,
itsaso puskak arkaitz gañetik
saltatzen zuten txit gora,
olatu batek ontan txalupa
jo ta botarik ondora;
o zer agudo galduen billa
Mari irten zan kanpora!

Urezko mendi nabarbenduak
golpez alkarren furian,
legoi indartsu zaurien gisa
orroaz beren aurrian,
"Ara gizonak -zion- itotzen!
Ara gaixoak urian!
Boga, mutillak! Boga korajez,
denak atera artian!".

Itsas-egazti mokoluziak
txilioz denak gosiak,
egalka jiran beren gañean
kendu bearrez begiak;
olatuaren zurrunbulluak
uzten zituen gordiak,
ziruritela ezkutatuak
betiko beldurgabiak.

Itsaso eta aize zorrotzak
ala ziraden indartu,
beren bultzadan arkaitzak ere
nai zituztela urratu;
olatu batek istante artan
bertan zituen ondatu,
eta.. a!, Mari gizarajoa
etzan geiago agertu.

Biotz aundiko kantauritarra
beldurgarria urian,
euskaldun onak biotz barrenen
gaur daukatena gordian;
anai askoren salbatzallea,
beti laguntzen urpian,
arkitu zuen arte obia(2)
itsasoaren erdian.

Beti urpean, beti laguntzen
ziran bere zorionak,
zenbait alditan eldu ta kentzen
itsasoari gizonak;
famak, berriro zabaltzazute
orain urrutira sonak,
bada sari au merezia du
ori egiten zuenak.

(Euskarazko itz-jostaldiak Donostian, Oroimengarria, 1881)
(Euskal-Erria, 1882.)

(1) *Náufragos.* (Egillearen oarra.)

(2) *Sepultura.* (Egillearen oarra.)

Pedro Calderón de la Barca jaunari bere eunkian

Bide, ortikan; kendu zaitezte;
laja bidien erdiya,
iztun eder bat pasatu dedin:
Pedro Calderon aundiya;
eskribatzalle atzenbagea,
munduko miragarriya,
jakintsunaren goiantia ta
Españiako gloriya.

Gazte-gaztetan lenengo lanak
zitubeneko argitu,
famaren otsak urrutitikan
aguro ziran aditu.
Zeiñ etzan oso etorki arren
jakinduriyaz arritu?
Oraiñ argatik bere orduko
famak nai dira berritu.

Amairu urte osatu gabe
argiratu zan mundura,
gizon jakintsu aundi guziyak
argitzen diran modura.
Zer etzan sortu izar berriyen
arrigarritzko burura?
An ikusi zan izango zala
jakintsunetan bat ura.

Bere plumaren arrasto onak
kontatzen asi gerade,
argidoratu baliosoak
zergatik denak dirade;
orain zeruko izarrak baña
gorago altxa ta ere,
ezin goititu genezaguke
merezi aña beñere

Biltokirako eskribatutzez
noizbait gelditzen zanian,
sarri jartzen zan artikasitzen
liburuaren gañian;
bakardadeko leku itxiyan
ordu denetan lanian
birtute aundiz aditutzen zan
ezin sinista añian.

Vega, Cervantes, Ercilla eta
orlako askoren gisan,
urrezko pluma laja ta gero
gudarietara joan zan.
Madritik irten, Milan-en sartu
eta, gelditu gabe an,
Españiako onraren billa
andik Flandes-a pasa zan.

Bera bezela, guztiz aundiya
izanik aren biyotza,
urrutitikan entzuten zuben
erriko zorraren otsa;
beti ausarkiz fedez betea
urruñduaz eriyotza,
aguro muestrak eman zituben
zala gudari zorrotza.

Biyotz aundiya mentzutubentzat,
gudatzen beso gogorra,
jakintsuna ta beldurgabea
eta alaitsu pizkorra;
beti ezpata dardaratuaz
leial gudatzen zan orla,
altxatu zuben arte goi-gora
bere dierriko onra.

Felipe laubak ekarri zuben
andik denbora gutxira
etorki ura eskribatzera
beraren etxe-andira;
eta azaltzen ziran bezela
goitandi aiek argira,
famaren otsak laister zabaltzen
ziraden mundu guzira.

"Bizitza dala ametsa" (1) diyon
liburu aundi argatik,
zer esango det, famatutzeko
euskarak ez badu itzik?
Baña lan ura oroitutzian
zeñek txapela burutik
ateratuta ez du onratzen
goitandi ura burutsik?

Zer ziyon Shak, Schegel eta
zer atzerriko dienak,
gure erriko jakindeara
donikatutzen ziranak?
A!, onratubaz lur eder ontan
sortu izandu diranak,
denaren buru autatzen ziran
beti Calderon-en lanak.

Mundu guziko miragarriya
orla bizitu izan zan,
baña gerora bere jatorrez
aren biyotza jira zan;
animatikan txit laztanduaz
bizi berriya elizan,
bere gogoa ala zan eta
sazerdotea egin zan.

Baña alare dramaasle ura
etzan lanetik gelditu,
argi berriyak mundu guzira
zabaltzen zuben segitu;
doaitu arrek irabazirik
artan ainbeste meritu,
Felipe laubak andikan sarri
onroso zuben saritu.

Errege zuzenbidezko arrek
jakintsun ura munduban
sari on batez onratu zuben
berak merezi moduban;
bere betiko konfesorea
izendatu ta orduban,
eskeni ziyon biziko zala
beti beraren onduan.

Onore ura biyotz barrena
sarturik bete-betea,
geroztik beti bizi izan zan
erregeakin batean;
eskutik pluma askatu gabe
orla amasei urtean,
Jaunak mundutik zeru altura
eraman zuben artean.

Mundu osoan denak dakite
Calderón izandu dala
eskribatzalle aundizkatua
eta gudari leiala;
kondairak ziñez famatutzen du
iztun eder ura ala,
esanik gizon argitsueta
berdin gabeko bat zala.

Birtutearen modelena ta
biotz beraren jabea,
beartuakin kupidakorra,
ezer bererik gabea;
gaizkituaren laguntzallea,
txit serbitzari noblea,
ezin beste bat izan liteke
ura zan baña obea.

(Euskal-Erria, 1881)

(1) La vida es sueño. (Egillearen oarra.)

Bai pozik

Kanta txiki bat, bear dezula,
ziñez eskatzen baldin banazu,
zeri kantatu bear diyodan
esan zadazu.

Esango dizut arrats beltzetan
kazkarabar ta aize txistuak
nola umiltzen dituen txori
txiki gaizuak.

Kantatuko det egunsentia;
edo bestela eguzkiari,
bere urrezko albiñu eta
jαιοerari.

Zabiltza, bada, zabiltza laister;
zeren ibiltzen ez bazerade,
eskatu nazun kanta txikia
gabe zerade.

(Euskal-Erria, 1882.)

Txurruka Trafalgar-en

Zorigaiztozko egun batean
Kadiztik ziran atera
ontzi sendoak geldi geldiro
itsas urdiñ zabalera;
aize terralak belak zuriak
bultzaka ipar aldera,
ala joan ziran beldur gabeak,
ala etsaien bidera!

Odoi gabeko zeru urdiña
inguru alai garbiak,
sarri ziraden itsas altuan
aurrez ontzi gidariak;
koraje aundiz alkar galtzera
amorratuak guziak,
itsaspe artan ondatutzeko
gudari eta ontziak.

Zeruba eta itsas zabala
estali ziraden ketan,
zer gertatu zan, Jesus laztana?
Zer zan urruti aietan?..
Sutunpak gogor danbetakoka,
ontzi aundi bat garretan,
bestea berriz karraskotsaka
urperatutzen pusketan.

Aize txistuak, tximist dardarak,
soñu aundiko turmoiak,
asarretuta oso bezturik
egin nayian ler goiak;
milla pusketan erori arren
zeru azpitik odoiak,
zorrotz gudatzen ziran alare
gure ureko legoiak.

Kupida bage urratu bear
olatu eta aiziak,
gureak eta gurekin ziran
prantzes lagunen ontziak;
palo pusketan bela zatiak,
kaskoak zuloz josiak.. .
Orla zebiltzan etsaiak ere,
orla ingeles guziak!

Etsaien buru Nelson zutela,
beldurgarritzko sarrera
egiñik, joan zan indar askoren
arrokeriaz aurrera;
baña ontzi bat, Txurruka buru!,
irten da bere bidera,
etsai arroa estu jira zan
lengo bidean ostera.

Sutori (1) baten modu berean
ikusten ziraden sarri,
ontzi guziak alkar puskatzen
zeren gogor ziran ari;
sutunpak sutzen lertu bearrez
balak tiriaz alkarri,
denak nai zuten erriko onra,
denak txit altuan jarri!

O, zer korajez gudadzen ziran,
zer zorrotz eta gogotik,
erasoaz ta ezkudatuaz
indartsu biotz guzitik!
Sua ta kea zurrunbulluan
goratu arren uretik,
etsaien billa itsas barrena
salta nai zuten ontzitik.

Gero... a!, gero ezkutatuak
ke lodi baten azpian,
ziruritelata purrukatu ta,
a!, ondatuak urpian;
baña berriro odoi azpitik
azaldu eta batian,
zer erasoak, zer burruketak,
erortzen ziran artian!

Sei ontzi etsai lodien kontra
indartsu gudadutzen zan
bakarra *San Juan Nepomuceno*,
laja zuena zer esan!
Baña geiago izanda ere
nola gudaduko etzan,
ontzi artako legoi pizkorren
gidari Txurruka bazan?

Ezkerrerontztik alde eskuira
laister jira ta atzian,
denak Txurruka, gizon azkar au,
denak zatitu nayian!
Zauritu zuten! Baña sarturik
barrika iriñ batian,
zion: "*Au ez da ezer ta segi
sutzen mentzutu artian*".

Zertan gdatzen ziran aĩn estu,
zertan alako larria,
denak batean ala sutzeko
ontzi bakar gudaria?
Indar aundiak batera bildu
irabazteko gloria...
Zer gudariak! Ezin mentzutu,
seiak!, Txurruken ontzia.

Ordu askoan ikusirikan
ezin gaindurik(2) atera,
sutunpen abo guziak jarri
zizkaten leku batera.
Ill zan Txurruka!... Ontzia berriz
zuloz josia urpera...
Orduan jatxi zuen altuan
arro egon zan bandera.

Jibraltar-era eraman zuten
ontzi guzia pusketan,
berritu eta irukitzeko
onroso ango uretan;
gero kamaran, ate buruan
eta urrezko letretan
jarri zioten Txurruka, zeren
ausarkia zan gudetan.

Miragarritzko erespetoan
euskaldun aren izena,
geroztik beti onratua zan
ala merezi zuena;
ontzi-kamara ikustatzera
sartu nai bazan, aurrena
burutsik jarri azitzen zuen
gero sartzeko barrena.

Txurruka umant(3) aren izena
indartsu leku denetan,
famaren otsak zabaldu ziran
presaka urrutietan;
kontatu ere iskribatzalle
denak beren kondairetan.
Españiako glori aundi bat
zala itsas gizonetan.

(*Euskal-Erria, 1882.*)
(*Baserritarra, 82 zenb., 1907-XI-23*)

- (1) *Volkán*. (Egillearen oarra.)
- (2) *Ventaja*. (Id.)
- (3) *Héroe*. (Id.)

Artzai-jolasa

*(Poesía señalada con premio extraordinario
en los Juegos Florales de San Sebastián de 1883.)*

Gozozko penak ara argira artzai birenak;
Rufino eta Martina dira beren izenak.
Bai, kanta bear ditut orantxen keja eztiyak;
bai, kanta bear ditut beraren kontu guztiyak.
Ardiak ere arreta aundiz, umill, gaixoak,
entzuten zeuden amore kontu aztutakoak.
Entzun itzazu beraren ordu argi illunak,
entzun itzazu artzaitxoaren kantu legunak...
Eguzkiaren jira guzitik argi luziak
ongiro aundiz jaisten ziraden bizi-biziak;
eta Rufino, etzanda aritz baten oñean
oroitz aundiko menditxo berde baten gañean
presaz pasiaz aldamenetik pauso ariñez
txit ur garbia, bide guzian soñu egiñez
eta ur aren *mur mur* soñura ziñez esanaz,
modu onetan arrazoitzen zan kejak emanaz...

Rufino.-

Marmola baña gogorragoa nere kejari,
eta petxuan erretzen nauen su biziari,
elurra baña izoztuago zaude guzia.
Iltzen naukazu! Eta beldur det, beldur bizia:
zu gabetanik, zeru argia, zer daukat gero?
Zertarako naiz, zertarako zuk laja ezkerok?
O!, txit lotsa naiz iñork onela ikusitzea,
zuregandikan orren gorrotoz gelditutzea...

Eguzkiaren ari sutuak zabaldutzean
 mendietan da ibartxoan, da esnatutzean
 txori, egazti, animaliak eta jendea,
 alai paseaz tontor altuak, ibar berdea
 eta egalka aize garbian txori libreak,
 sinista nazu, isurtzen zaizkit malko aleak.
 Eta zu nere bizi tristeaz oso azturik,
 agertu bage zertxo bat ere sentimenturik;
 zuregatikan, nere Martina, nua iltzera,
 eta nigatik apur bat ere kupi etzera;
 zu zera nere fede ederra galdu dezuna,
 baña zu zera fede on ori zor dirazuna.
 O, Jesus ona! Esan zadazu, esan zergatik,
 ikusten dezun ezkeru zero altu ortatik;
 zertan aur oni zerbait gaztigu bigaldu gabe
 zaude, izanik zu lur ontako guzien jabe?...
 Zuregatikan gerizdun saroi eder berdea,
 zuregatikan mendi altuko bakardadea,
 gustatzen zaizkit baratz alaiak eta basoak;
 zuregatikan arbol tantaiak, aize gozoak,
 lili zuria, krabeliñ eder gorri-gorria,
 eta gañera deseo nuben udaberria.
 Baña o nola arkitzen nintzan leialtadean,
 zure petxuan zer gordetzen zan jakin gabean!
 Arkumetxoak kupidaz daude neri begira;
 arri gogorak bigundu eta zatitzen dira;
 arbolak ere diruditela makur antzean,
 eta entzuten nauten txoriak kantatutzean,
 errukituaz, jarri naute, o!, berak kontuan
 nere iltzea nola dioten beren kantuan.
 Zure petxua besterentzako bada gordea,
 utziko ditut baratz alaiak, saroi berdea;
 utziko ditut ardi umillak, arbol aundiak,
 eta aserik negar malkotan penaz begiak,
 laister joango naiz zuregandikan urrutiarra;
 laister joango naiz ontzi batean Amerikara.

Martina.-

Zer esan dezu azken itz ortan? Jesus laztana!
Zer buruzbide gaizto sartu da gaur zuregana?
Urez ontzian, urez urruti joan nai dezula!
Arren orlako lanikan pentsa ez dezazula!
Urian joanak badira lenaz, galduak noski,
zure bi anai; eta aiekin ez dezu aski?...
Baso sarioian entzun dizkizut keja biziak;
entzun itzazu petxu leialen egi guziak.
O!, txit urruti izanda ere, beti aurrean,
beti nerekin, beti lotuta zauzkat gordean.
Nola ixildu, nola estali gaur nere poza,
zuregatikan senti banuen eri biotza?
Eta miñ arren indar gogorrak, uste gabean,
geldi-geldirik sartu ninduen iya lur bean.
Txiribistatzen duen modura matsa gozoak
zerurañoko zumar tantaien adar osoak,
arek itsasten duena baña ere geiago
zauzka, o!, nere biotz samurrak laztanduago.
Muga gabeko landatxo ontan erakutsiaz
naitasun ona, eta beldurren kejak utziaz,
biziko gera arditxoari *ño ño* deituaz,
eta artalde eder mardula pozkidatuaz.
Gañera berriz aukeratuaz sagar umoak,
udare bigun, matsa gorrien bere zumoak,
txori txikiak *pirripipika* kantu legunez,
aritz loditik gereitz azpitik aiek entzunez.
Zigortxo batez lazo artetsu mallaz egiña
arrapatzeko zozo jalea, erbi ariña
egazti gaizto txori txikien arraparia
eta iztingor begi zorrozdun egaalaria.
Baña zergatik arkitzen ziñan aĩn izutua,
jakiñik zugan senti dedala petxu sutua?
Ez al zerade oroitzen nola txiki-txikitan
igotzen ziñan intxaur gañera neregatikan,
eta lurretik aiek bildu ta nola jatera
igotzen giñan arkaiztxo altu baten gañera

Nor goratzen zan gingak biltzera arbol aundira?
Nork ekarritzen zizkidan gero magal garbira?
Eta azkenez, nor irteten zan nere bidera,
usai gozozko loratxo sortak eskeiñtzera?

* * *

Txantxetan ere entzun orduko "Amerikara!",
zillar bizien gisan sartzen zait bildur ikara.
Zenbat dirade aberastu ta beren errira?
Eun, berreun, millatik zenbat biurtu dira?
Bat edo beste mirari batez azaldutzea
zerbait fortunaz, ori da dana? Zer izatea!
Ara bultzatu artean beti aginde onak,
zillar nai ezik baleude gisan ekarri sonak;
eta ibarrak, eta saroiak, eta basoak,
danak utzi ta joaten dirade gizarajoak.
Zer egin dute ara joandako zure lagunak?
Non gorde dira ustez berentzat zeuden fortunak?
Urrutietan, adiskide bat albuari gabe,
orla galdutzen dira, Rufino, bost doakabe!
Kontatzen ditu frankotan Pello Arizpekoak,
kontatzen ditu Indi aietan pasatakoak.
Entzun zaizkazu, entzun Pellori ango trantzeak,
eta dardara sartuko dizu oroituteak.
Ikusten dira, dionez, baso gaizki landuak,
landa gorriak, eguzkiaren suak galduak;
arbol bat gabe, azken bageko kanpo luzeak,
eta frankotan ito bearrez suzko aizeak.
Eta, Rufino, anaien kartaz oroi etzera,
urrikarriak nola nai zuen bere etxera
laister biurtu, ikusirikan ango bizia
esanaz zala loteki (1) zuri bat izatea?
Ni baldin banaiz benez benetan zure maitea,
biotzetikan eskatzen dizut: geldi zaitea.

Rufino. -

Bai milla bider. Zu zera nere laztangoza
eta zurekin igaroko det bizi osoa.
Beti nerekin biziko zera kejarik gabe.
Ni izango naiz betiko zure biotzen jabe.
Zumar altuen azpi berdeak gereitz jartzean,
eta ardiak gereitz artara alderatzean,
zuk kontatuko dituzu gure arkumetxoak,
zuk kontatuko dituzu zenbat diran gaixoak.
Iturriaren otsa geldiak ta suabeak,
egaztitxoak, txori berritsu jabe gabeak,
entzunaz beren kantatxo garbi polit legunak,
aiek izango dirade beti gure lagunak;
aiek bezela biziko gera, izar laztana,
aiek bezela igarotuz bitza dana.

(*Euskal-Erria*, 1883.)

(1) *Esclavo*. (Egillearen oarra.)

Erriko seme donostiarra

(Donkituak Jose Salaberria jaunari)

Urruti bizi arren, urtetik urtera
errira azaltzen da, inauteriyetan,
desiaturik bere lagunen artera
farrez, burlaka edo txorakeriyetan.
Eta ateratzian iriya kalera,
laister ikusitzen da kale kantoietan
“Je! Je!” oju egiñaz, txuliatzen bera,
naiz jo ta zilipurdi egiñ antxe bertan.
Patxandiyaz zapata koxkordunez otsa
egiñaz or dijoa, panparroi xamarra...
Baña ongillia da beraren biyotza!
Guazen... itz baterako, ez da mutil txarra.
Zeiñ dan galdetzen dezu? Ez a1 zera lotsa!!
Zeiñ naizu izatia? Joxe-Maritarra!

* * *

Iñoiz errira sortzen badira
doakabeak malkoz beterik,
lagundu naian bere errira
ez du orduban ezer bererik.
Goiz-goiz azaldu nai det argira
danboliñaren otsak pozturik
iri adar-motz bati begira
gizontasunak oso azturik.
“Emen dek! Teink! Teink!” farrez korrika
kalerik-kale, aur bat bezala,
sokak naiz bota zilipurdika:
baña ibilli arren an ala,
farrez, jostatzen edo amilka,
zeñek ez daki prestuba dala?

(Euskal-Erria, 1883)

Donostiari

*[Poesia señalada con mención honorífica
en los Juegos Florales de San Sebastián.]*

Itsaso eta mendi alaiak
inguratuak,
gatzelu sendo berde berde bat
buru duela,
altxatzen zaizka oñetik etxe
zuri altuak,
usa tortolak talde luzean
diruritela.

Gogoz kantatu nai nioke gaur
Donostiari,
zillar zuria bezin garbiro
bizi zalea,
gizon argien seaska eta
dierriari
glori aundiak irabazitzen
laguntzallea.

Baña nik nola kantatuko det
argiratzeko,
indarrik gabe arkitzen bazait
biotz gaixoa?
Arren, Apolo, bigal zadazu
ukitutzeko,
bigal zadazu, Apolo, zure
lira gozoa.

Bigal zadazu, baldiñ apur bat
kupi bazera!
Bigal zadazu jira ditzadan
saroi berdeak,
kopet zabala aurrez jarririk
aize aldera,
azaldutzeko Donostiaren
doai gordeak.

Bere lurrean, esazu!, zeñek
ez du gozaten?
Zeiñ ez da ziñez pozgiratutzen
bere putzuaz?
Baga uztaitu pizkorrak nola
diran goratzen,
urre moduko ondar txe-txea
miliskatuaz.

Aurrez daukazki esku bastoak
ongi landuak,
arri gogorrez altxatutako
etxe galaiak;
beraren jiran itsas urdiña,
mendi altuak,
baratz loratu, saroiak eta
kanpo alaiak.

Murali altuak gogor zeuzkanak
jiran lenago,
purrukatu ta amildu ziran
danak lurrera;
Donostiaren azalgarria (1)
geroztik dago
bere banderan zabal-zabalik
"Beti aurrera".

Ara landetxe berri berriak
danak nastuak
mendigañetan, atseginduaz
aize gozoa,
egaa zorrotzez diruritela
ara goituak,
andik obeto ikusteatik
erri osoa.

Ikusgarriak dira geroztik
bere kaleak,
ikusgarriak dirade bere
arboltegiak;
aitortzen dute etortzen diran
eder zaleak,
erri ontako gauzak dirala
ikusgarriak.

Jai egunean apaindutzean
dama gaztea,
zeñi etzaio gustatzen bere
gorputz liraña?
Aren modura arkitutzen da
graziz betea,
apaindutzen dan jai eguneko
izarra aña.

Argatik ziran lur azpiratu
urre montuak.
argatik dauzka ederren famak
irabaziak;
argatik dauzka banen banako
etxe altuak,
argatik aztu azitzen ditu
erri guziak.

Beti garbiro, zeru txiki bat
diruriela!
Konparatzeko ez du merezi
beste itzikan;
an ikusten da, pena sentitzen
balu bezela,
uda ederra Donostiatik
joan nai ezikan.

Kanpo zabalak lorez jantziak
inguruetan;
arrigarrizko putzu doaitsu
bati begira,
antxe goizeko aizetxo bigun
gozotsuetan,
jabe gabeko txoriak ere
jostatzen dira.

An ikusten da, zeru azpitik
diz diz egiñaz,
saltatu nairik eguzki eder
zabal alaia,
gozatutzera usai gozoaz
eta lurriñaz;
ala maite du euskaldunaren
erri galaia.

Eta nik ere, arranoaren
modu berean,
egaa zabalez igo nai nuke
zeruetara,
ordu askoan, poza sentiaz
biotz nerean,
andik begira egotiatik
Donostiarara.. .

Zeñi etzaizka baso berdeak
asko gustatzen,
eta gañera txantxangorrien
kanta gozoak?
Zeñi ez dio biotz guztira
poza banatzen
egun sentiko ollar gaztien
kukurrukoak?

Ederrak dira baratx loratsu
eta mendiak;
ibar saroiak ere guztizko
ederrak dira;
baña ikusi nai badirade
gauza aundiak,
arrizko zubi sendo artatik
jarri begira.

Ipar lasterrak jostalkerian
eta pasadan,
musuz beterik kopeteraño
bela zuria,
an ikusten da ontzi goitia,
bere bultzadan
killa zorrotzez erdiratutzen
itsas geldia.

Ikusten dira itsas egazti
arrapariak,
egaa zabalez jirabiraka
kanpo aietan,
eta goituaz eraz bizi
gero guziak,
ezkutatutzen diraden arte
urrutietan.

Baga indartsu orrolariak
beren bidean,
arkaitzak ere jo ta apurtu
nai dituztela;
baña indarrak galdu ondoren
sosegatzean.
gelditutzen da kristal garbi bat
balitz bezela.

Onla daukazki inguruetan
doai ederrak;
berak txit arro altxatuzen du
kopet garbia.
Etorri bitez ikusitzera
dierritarrak,
Irutxulueta izendatzen dan
euskal erria.

(Euskal-Erria, 1884.)

(1) Lema. (Egillearen oarra.)

Bere seme batek Donostiari

*(Poesía señalada con mención honorífica
en los Juegos Florales de San Sebastián de 1883.)*

Ameriketean neukan denboran
osasanako pobreza,
ongi jartzeagatikan nuben
egin Lezo-ra promesa;
aginde ura etzalarikan
kunplitzen oso erraza,
noizbait etorri naiz da entzun det
Lezo-ko eleizan meza.

Au dala bide allegaturik
Donostiako errira,
non nabillenik ez dakitala
eman det guztian jira;
lendabiziko jarri naiz zarra
deritzonari begira,
neretzat onen etxeak ere
geienak berriak dira.

Ikuste batez arkiturikan
ezin esan ainbat grazi,
segiduban naiz bere eskiña
guziak miratzen asi;
bañan zer pena alde batera
-nonbait ez dirade bizi-
erri guztian ez ditud amar
lagun lengoak ikusi.

Ez det billatu non dan ni jaio
nintzan olezko barraka,
au zan tokiak bere gañean
etxe eder bat baidauka;
kaleak ere lendik onera
izen trukatuba dauka,
nere jaio ta bizi lekubak
lengo antzikan ez dauka.

Alde batera senti det poza,
bestera berriz det pena,
ikusi gabe ezkutatzea
nere jaioterri lena;
gaur iruri du uso txuri bat
itsas gañean daguena,
ego ederrak zabaldurikan
egan joan bear dubena.

Ez dira lengo murru kopeta
beltz itsusiak ikusten,
beren lekuban zer ibiltoki
ederrak egin dituzten!
Aiek etzien usotxoari
egak zabaldutzen uzten,
zori onean arrasetikan
guziak kendu zituzten.

Oso kanpora ikusten dira
milla bat etxe berriak,
beren artean jauregi-etxeak (1)
diruritenak erdiak;
kaleak eta plazak ederrak,
dendak begiragarriak,
ametsetako gauza bat dala
diruri nere erriak.

Etxe aundi ta ederrak egin
baldin badira ugari,
ez dira ere eskasagoak
egiten diranak ari;
beste askoren artean Plaza
Gipuzkoan da bat ageri,
jendea prankok begiratuko
diona bere lanari.

Pauso lekubak ederrak daude,
politak lore tokiak,
ur-amilde ta iturritxoak
nola txabola txikiak;
oekin argi-oin burnizkoak,
soñu leku ta alkiak,
begiragarri jartzen ditula
gabaz tximistki(2) argiak.

Uztai urrezko baten erdian
dauka itsaso urdiña,
bere grazia ederraz biltzen
diona zorion diña;
perla polit au dago zeruko
eskiñ batean egiña,
itz batez, au da mundu zerubak
elkartzen diran eskiña.

Emazteari segiran bear
diot nik adierazi,
etor dedilla Donostiara
bere pamili ta guzi;
ez det au bañan toki oberik
Indi guzian ikusi,
ez nua berriz Amerikara,
ementxen bear det bizi.

Erririk graziz orniturikan
iñon arkitutzen bada,
beretako bat gure probintzi
Gipuzkoan Donostia da;
lurrak gañean jaso lezaken
politenetan bat bada,
aurrera ere dan bezin polit
gorde dedilla a1 bada.

(Euskal-Erria, 1884.)

(1) Palacios. (Egillearen oarra.)

(2) Luz eléctrica. (Id.)

Laister arkitu nintzan urrean
iñork ikusten ez ninduela,
eta barrendu salto batean,
piztiyak sartzen diran bezela.

Baña zertako joan nintzan ara,
jakiñik izar berriya lotan
egongo zala? Baña zertara,
laztantxoa ez arkitzekotan?

.....

An ikusten da bizitegiya.
Arzulotxo bat gorde gordean
berak daukala, eta jarriya
erramu eta lore tartean.

An ikusten da erdi-erdiyan,
osto berdeaz inguratua,
txit majestade eder aundiyan
nere kutunen erretratua.

Marmol zuriyan! Baña egiña
erozeiñ arritzeko moduan.
Lan eder ura bera zan diña
irabazteko famak munduan.

Onlako arrats berdiñ gabian
ikusten dira jiran ostoak,
bere arpegi legun garbian
egiten itzal gustatzekoak.

Aize biguñen bultzadatxoak
zerbait mugitzen diruriyela,
eta errañu arpegikoak
farrez jarritzen balu bezela.

Miragarritzko mugira aiek
ganbiatuaz punturo ola,
duda gaberik bazirudien
egiyetako fartxoa zala.

Nik ez dakit zer gertatzen zan an;
baña begira negoanean,
farrez bezela abiyatzen zan
neri begira jartzen zanean.

Amoriyuak sutuba dana,
esan niyon nik berari ontan:
- Utzi nai nazu, izar laztana,
muñ bat ematen abotxo ortan?
Amets on arrek nasturik ala
nola segiran penaz sufritzez,
uste nuben, ai!, egiñ zirala
oju aundi bat esanaz ezetz.
Begiratuaz neronen jiran
eta galdurik zoro guziya...
boza on batek erantzun ziran
baietz eder bat garbi-garbiya.
Illargiaren argi ubela
odoi beltz batek itzalirikan,
gelditu ziran lenaz bezela
baratz saroiak illundurikan.
Billatu nairik marmol arriya
musututzeko ezpaintxo otzak,
beste gauza bat gustagarriya
sentitu zuen nere biyotzak.
Ontan berriro zabaldurikan
illargi eder aren argiya,
ikusi nuen txokaturikan
gauza bat ongi arrigarriya:
Etxeko morroi mutur zabala
neri begira farrez lertutzen
an azaldu zan, ta ari zala
presaz bezela galtzak lotutzen.

(Euskal-Erria. 1885)

Euskaldun leial bat

1911. urteko leial bat, 1912. urteko leial bat.

(Poesia primada con un objeto de arte.)

1

Indartsu zure begiyetatik
saltatutzen da txingarka sua,
indar gogorrez dardaratzen da
ukabildu ta zure eskua;
lantzaz presta ta beldur gaberik
igarotzeko mendi goitsua,
zer da gaur emen gertatzen dana?
Nora zuaz zu orren sutua?

Ez a! dakizu bearra dala
bostortzekoa zelai landetan?
Zu gabetanik belardi txarra
sortuko dala ibar aietan?
Eta lajarik zure etxeko
gaixoak negar samintsuetan! . . .
Zer gertatzen da! Zer da gaur emen!
Nora zuaz zu modu orretan?

Zure eskuak botatutzen du
urrun aitzurra ordoiturikan,
artuaz ziñez bere trukadan
lantza luze bat zorrozturikan.
Itzultzen zera jaiot erriko
jolas gozotsu ederretikan?
Leial tristea! Zuk zer etxera
bilduko dezu gerretatikan?

Biurtu zazu begiratu
bizkar aldera izuz beterik,
ikusitzeko zure laztana
lurreratua penak botarik.
Kupi zaitea! Entzun zaiozu!
Ez du deseoa ezer besterik:
ez da zerutik jaixten beretzat
zoriontasun gozoagorik.

Nekazariya! Zer gorroto da
zure petxuan orla piztutzen?
Zer pentsamentu illunak zaitu
naskidatu ta orla sututzen?
Zu joan ezkerreko dana galtzea
dala ez dezu, arr-en!, ikusten? . . .
Zuaz laisterka, ez bazerade
malko oetaz kupiratutzen!

Eta etzera konturatuko
txoriyak ere eske daudela,
beren izkerreko ostoa tartetik
erregutuaz etzuzela?
Zuaz utzirik arkaitz beltzeko
lore basoti (1) ura bezela?
Nekazariya! Mintza zaitea
nora zuazen sugar orrela.

- Atzerrikoak mugak autsi ta
igaro dira gure lurrean,
eta ausardiz datoz aurrera
suarmatuak soñu gerrean;
sorterriaren deia sartu zait
aiñ bizi eta aiñ indarrean,
sutu nai ditut etsai gaiztoak
jaiot-erritik bota artean.

II

Ara balaren txistu biziak!
Ara sutunpen tunpadakoak!
Erituaren antsi larriyak,
laguntza eske gizarajoak.
Ikusten? Orra azken agurka
pulunpatuaz odol putzuan!
Ara etsaiak bikudatuka(2)
landetan eta mendi goitsuan,
erauntsi naian gure Erriya,
lapurtu eta sutzeko dana,
nola katamotz orrolariya
saltatutzen dan basauntzagana.
Ai!, eskudatu gabeko izarrak
eta aingeru gaitzik gabeak,
igarotzera gure ibarrak,
danak lirake burniz paseak!
Kupira gabe, danak segiran
garaitzallien umill oiñpean,
nola loreak makurtzen diran
ekaitz gogorrek zatitutzean.
Oñeztatuaz etxeak gero
urruindurikan lege santuak,
aiñ gorrotoz ta aiñ gaiztakiro
lurreratu ta arrastatuak.
O!, sorterriyen maitaerak dit
indartzen eta sutzen biyotza;
bere oroitzak bakar-bakarrik
zabaldutzen nau petxuan poza.
Eta sututzen bere pozean
apurtutzeko etsai goitiya,
nola austen dan arkaitz beltzean
itsaso arro orrolariya.
Igesko dira izuz beteak
gelditzen bada iñor zutikan,
nola itzultzen dan basaurdea
eiz-zakurren zaunketatikan.

.....*.....
Baña menturaz egiten bada
etsaia gure lurraren jabe,
milla bider ill obeago da,
ez gero bizi onrarik gabe!

III

Neregatikan asko egin du
aita zar leial prestu maiteak,
zor aundi bat det irozotzeko(3)
onoretsuen azken urteak.
Baña biyotza naiz penak bota
jaiot-etxea onla uzteak,
gaitzik gabeko aingerutxoak
negar malkotan ikusitzeak,
jolas gozoak, ordu legunak,
txoriyen deiak oroitutzeak...
Ez da egite miraritsua
fedea piztu eta sutzeak,
zeña ordaintzen duen mugetan
ditxa labur bat irabazteak!...
Ez dakit pozak edo damuak
nere begiyak malkoz beteak
illuntzen dira, arras beltzean
nola izarrak diran gordeak.
Ugeraldiya(4) ekaitz gaiztora
golpez bezela saltatutzeak;
aize bultzadak bere bidean
arbol igarra zatitutzeak;
nere burua naskidatzen du
jaiot-erriko mugak austeak,
baña albotik lagunduko nau
Jaunak gordetzen nere usteak.
Ama nerea! Ez egiñ negar
eskatzen dizu zure semeak,
barrenkoi antsi triste orrekin
negartzen dira zar ta umeak.

Ama, ez esan, arren, aur abek
sarri dirala aita gabeak!
Ama, ez galdu esperantzikan!
Ez geiagotu atsekabeak!...
Aita, musutzen laja nazazu
mantxa gabeko urdiñ illeak;
azken laztan bat eman bear dit
nere betiko ongigilleak.
Estutu, aita, biyotz berean!
Atozte, aur ta anai nereak!
Atozte nere petxu larrira
zorionaren ekartzalleak.
Onla!... Bai, ongi animatuak!
Estutu!... Berriz!... Eziñ nezake.
Abek dirade azken tristeak.
Abek dirade gozoz beterik
gero aztutzen diran nekeak,
beren besoak zabaldutzean
libertadea eta pakeak.

(1885, *Euskal-Festak Donostian, Oroimengarria*)
(*Euskal-Erria, 1886*)
(*Baserritarra, 91 zenb., 1908-III-28*)
(*La Baskonia, 1907-VII-30*)

- (1) *Silvestre*. (Euskal-Erria'ren oarra.)
- (2) *Desafiando*. (Id.)
- (3) *Sostener*. (Id.)
- (4) *Calma*. (Id.)

Iñauteriyak Donostiyan (1) lenago eta oraiñ

Lenago

Antziñetik dator
iñauteriyetan
Donostiya zala
famatuena,
festak moldatzeko
egun pozkiyetan,
zeña zan doaiaz
apainduena:
alkarri laguntzen
zar eta gazteak,
goiko kalekoak
nola auzoan,
guztiyak batu ta
kontentuz beteak
an gertatutzen zan
erri osoan.

Egun zoro aiek
allegatutzeak
alaitzen zituen
erriko danak:
mutill kaskar eta
jostallu zaleak,
nola gizon aundi
menatuenak. (2)
Guztizko paketsu,
atsegindurikan
jatorrez dutenak
ainbeste grazi,

ibiltzen ziraden
ume egiñikan,
zeñek far geiena
eragiñazi.

Ainbeste ziraden
famak zabalduak,
bada beste gabe
jaun bi onera
Paristik ziraden
gutziz zaletuak
etorri festa aiek
ikusitzera.
Aundi ta txikiyak
biurtu zirala
-jaun aiek zioten-
guziyak ero;
iru egunetan
sano bat etzala,
danbolindariya
kendu ezkerro.

Ala egiñikan
fama aien jabe,
erabat utzirik
lantegi dana.
guziyak kontentu,
aserrerik gabe,
au zan Donostiyan
gertatzen zana.
Geroztik gazteak,
lenagotik zarrak
deitutzen ziraden
buru ariñak,
erriko-xeme ta
Joxemaritarrak,
zentzu gabekoak
ta kaxkariñak.

Geieneko ere
iru urte ziran
Donosti polita
zutela sutu,
negar samiñ aiek
aztuta segiran,
txit festa ederrak
zituzten sortu.
An estudianteak,
an artzaigokiak,
muzorrore-gille
gutziz duitxuak,
Andaluziako
ijito nausiak,
Balentziakoak
berriz itxuak.

Urrena ezpata-
dantzari gozoak,
nola dendarien
festa berriya,
zortziko ederrak
eta gozotsoak,
alaitzen zutenak
ongi erriya.
Zerbait geroago
baratzagilleak,
gutzizko panpoxa
eta arroak,
txirikortatu ta
luzean illeak,
eguzkiya baña
ederragoak.

Jantzi kolorezko
ñibirri ñabarrak,
lore politakiñ
ongi egiñak,

lastozko txapelak,
zinta beltz zabalak
eta panillazko
gorontza fiñak.
Giza-semearen
txapel egokiyak,
mirtos txalekoak
jiran ederki,
gerriko sedazko
lazodun gorriyak,
eziñ zitezkean
egon obeki.

Zerbait geroago
"Zapatari festa",
pazia-gilleak
"Turkiyakoak".
"Langille maisubak",
zortzikoak eta
"festari okiñak
Frantziyakoak" .
Gero andik laister
berriz langilleak,
arotz, perratxalle,
torularia,
arropa saltzalle,
zapatagilleak,
galdarakiña ta
txorrotzalliak.

Ezta emen festik
izandu eztanik,
iltzeko zezenak
ta sokakoak
erabilitzea
aztu gabetanik,
kalerikan kale
azkenekoak.

“Kriskitin kraskitin”
“Txulo txulito” ta
“Iriyarenak”,
“Dantxaritxo” eta
gañera “Pispilin”,
Donostiyakoak
dirade denak.

Oraiñ

Oraiñ len bezela
erokerirako
erri igualikan
beste bat ezta;
irteten dirade
egun sentirako
zelebratutzera
patroien festa.
Atxero bizartsu
ongi apainduak,
tarrapatataka
atabal dunak,
kalerikan kale
errenkaratuak,
juaz guztiz soñu
eder legunak.

Kandel-egunean
iñure gazteak,
egiyetakoak
diruritela,
ongi apainduta
graziyaz beteak,
pastel saltzallea
antxe dutela.
Artzaitxoan dantza
ta kantu nastreak,
nola pazi-gille
Ungriyakoak,

beren txapel zabal
ta txima luzeak,
guziyak guztizko
ikustekoak.

Goizean goiz aski
dira abiyatzen
alegeratzeko
Iaister erriya.
ziririkoakin
ti ta abisatzen
allegatu dala
iñauteriya.
Aguro diraden
ikusten nastuak
gazte eta zarrak
Plaza aldera,
garrotxdunak baña
geiago poztuak,
goizero iriya
txuliatzera.

Amaikak aldera
plazatxo batetik
irteten dirade
festalariak,
pasiar aurrera
Emani kaletik
bat bezin bestea
ikusgarriak.
Zaldizko galaiak
sedaz. apainduak,
estandarte-dun ta
klarinariak,
buru aundiakin
saltoka nanuak,
far eragiteko
ala jarriak.

Turkuen gisara,
txinuen moduan,
musikoen jantzi
diferenteak,
dantzan ta kantari
beren inguruan,
ala zijoazen
estudianteak.
Bi goianti(3) luze
azaldutzen dira,
balira bezela
andre gizonak;
oso txokatu ta
aieri begira
ler far egin zuen
gure amonak.

Txetuen moduko
gurdi alegrea,
ongi jantzitako
aurrez betea;
ondoren "Lau erak",
"Itsas erregea",
"Txoriyen kabiya"
berriz bestea.
Elefandi eder
errege txinoa,
galaz estaliya
bere jargoian;
jauregi(4) polit bat
turko errikoa,
eta beste gauza
asko segiran.

Pasa ziranean
amerikatarrak,
erregiñ eder bat
aien onduan,

brontze kolorezko
indiyo gogorrak
zera mazkiyela
bere kontuan.
Txalupa bat gero
banderatxoakin,
karrozak berriro
aien urrena,
ollardia beren
gañekoarekiñ...
Nik ez dakit nola
kontatu dena!

Sei abere gazte
txit galaz jantzita,
karroza eder bat
zebilkitela,
festako errege
jargoian jarrita,
majestade aundiz
zaramatela.
Bertako musikak,
bertako klariñak,
banderak, loriak
koskabilloak,
guziyak ziraden
ederki egiñak,
guziyak ziraden
famatzekoak.

Iltzeko zezenak
zaldun galaiakiñ
onak izan ziran
zezenen plazan,
eta geroago
jantzi politakiñ
baratzagillien
festa izan zan.

Kontatu biar det
aditu bezala:
oraindik ez dira
amabost egun,
zispiriyaz batek
esaten zirala:
"Zeiñ izan liteke
aiekiñ lagun!"

Gero arratsian
millaka argiyak,
bukatzeko festa
sardiñarena,
atabal musikak
eta kantariyak,
egite danetan
famatzen dena;
zulotik irtenaz
sua eta garra,
diabrubak jiran
ariñ dantzari,
globoan joaten da
gure sardiñ zarra,
ariyo egiñaz
jende danari.

(Euskal-Erria, 1885)

- (1) *Composición premiada con un objeto de arte en los Juegos florales celebrados en esta Ciudad en 1884.* (Euskal-Erria-ren oarra.)
- (2) *Formales.* (Id.)
- (3) *Gigantes.* (Id.)
- (4) *Serrallo.* (Id.)

Petra txardiñ saltzallia

Treñerua kaiera
goizian goiz aldera
txardiñ preskuarekiñ
sartzen bada,
naiz mototsa zintzillik,
bi saltuan ixillik,
lendabiziko Petra
kayian da.
- Ekatzu baldetxo bat,
baña ongi betia,
Martíñ, nere maitia,
txestu ontan;
segiduban kalera
juan nariyen saltzera,
esnatubaz daudenak
oraindik lotan.
Txardiñ berriyak,
bizi bizi yak,
txestu ontatik zaizkitjuaten;
mokaru goxo preskuagorik
Dukiak ere ez du jaten.

Ez da ostaturikan
artzen ez dubenikan
udako fruta eder
ontatikan;
ez det ezagutzen nik
gustatzen etzaionik
bakar bat, esateko.
oraindikan.

Zartayian prejitzen,
zabal zabal jarriyak,
txardiñ berri biziya
masiyakua:
eta beren mamiya,
gogorra ta loriya,
lupiyarena baña
gozuagua.
Txardiñ berriyak...

Sagardotegiyetan,
goiz eta artsaldetan,
an ere txit ederki
dira jartzen;
brasa bizi biziya,
estalirik guziya,
biatz puntak erriaz
dira artzen.
Eta lenaz emanak
badira bi gatz ale,
nola ez izan zale
aietara?
Prejitubak, erriak,
zeiñ baña zeñ obiak,
goxuak dira alde
denetara.
Txardiñ beniyak...

Ollagor ta eperrak
dirala txit ederrak
txiki txikitandik det
adituba;
baña mokadu fiña,
txardiñ bizkar urdiña,
atze aldetik ondo
okertuba.

Arranbarrill gañian
jarritzian erretzen,
begira irrikitzen
beregana.
Ez da nolanaikua,
alafedetakua,
Galiziyan kapoitzat
jaten dana.
Txardiñ berriyak...

Ara goian Benita,
txeletaka jarrita,
txokaturikan dago
farrez lertzen;
baña begira orri
koloriak zer gorri
aitatu detalako
zaizkan jartzen.
Oraiñ zubengandikan,
penaz utzirik dana,
nere aurrarengana
nua etxera.
Pixoiala txuriyak,
badaukazki bustiyak,
mudatu ta bularra
ematera.. .
Txardiñ berriyak.. .

(*Euskal-Erria*, 1888.)
(*Ibaizabal*, 1903-IV-19)

Onako oar au egiten du *Euskal-Erria* aldizkariak olerki oni buruz: "Moldaera au lenbiziko aldiz aurkeztatua izandu zan 1886-ko Abenduan Donostiko Biltoki zarrean Euskal-Itz-jostal-dien Batzarreak egin zuen euskal-festan". Doiñua ere badu olerki onek, R. Sarriegi'k asmatua. Nai duanak, *Euskal-Erria* aldizkarian arkitu lezake.

Jose Maria Iparragirre

Adoratzen zaitugu,
arbola santua.
Iparragirre

(On Jose Ramirez Piscina-ri donkitua.)

Zure onran kantari
asteko antsiyan
arkitutzen nintzan ni
aspaldi guziyan.
Zer pozik oraiñ ere
izkera eztiyan,
baneki kantatuko
nizuke graziyan,
nola kantatzen duben
txoriyak sasiyan!

Nola, nola kantatu,
ai!, biyotz gaixuak,
itzaliyak badauzka
antziñako suak?
Baña zu goititzeko
botarik izuak,
Bildubaz Aitor zarren
itz legun gozuak... (1)
nola ez kanporatu
seme argitsuak?

Artzen zendubenean
eskuban gitarra,
nork neurtzen zuben zure
biyotzen indarra?
Zu izandu zerade
euskaldun bakarra,
piztutzen zendubena
petxuban su-garra,
zeruraño goitubaz
euskal izkuntz zarra.

Soñu samur eztiyak,
gozozko izkera,
argiratutzen mantxa
gabeko euskera;
beti pregoitzen erri
batetik bestera.
oiturak ez zitzaten
botatu lurpera,
orla, Iparragirre,
orla izan zera!

Orla kantatu dezu
frankotan erriyan,
baserritxoan eta
zelai ageriyen;
aingerubak bezela
txit modu eztiyan,
orla loretegiyan,
orrela mendiyen,
eta arbol ostotsu
galanten azpiyan.

Entzuten ziran ibai
garbiyen oñean,
mendi goitsu atsegiñ
tantaien gañean;
izkuntz garbi, aberats,
samur, ederrean,
berritutzen zirala
arkaitz utsunean,(2)
euskalduna kantari
asitzen zanean.

Zergatik jaisten ziran
ixilka piztiyak?
Zergatik arkumeak
eta egaztiyak?
Mendi gañetan zeuden
txori izutiak,
aiñ presaz, aiñ aguro
leiatzen guztiyak?...
Entzutiatic zure
soñu pozgarriyak!

Basoan, soroan ta
zelai txaboletan,
zer gogoz entzuten zan
leku guzietan!
Eta nola ez maite
Euskal-erriyetan.
laztantzen dan bezela
untza paretetan,
laztandutzen baziñan
gure biyotzetan?

Eta gau ixilletan
landetxo batera
ateratzen baziñan
zerbait kantatzera,
aizetxo gozotsuak
bultziaz aurrera
itz gozo garbi (y) aiek
gure ibarrera,
zer legun sartzen ziran
gero biyotzera!

Urretxuko(3) semea
astian kantatzen,
zeiñ etzuben poz arrek
laister txoratutzen?
Sarrietik mendira
ziran igarotzen,
gero odoi pisuak
urratu ta zuzen,
zeru ederreraño
ziran allegatzen.

Ala euskal izkuntza
zeruraturikan,
arkitzen omen dira
oraiñ pozturikan;
argatik aingerubak
diyote goitikan,
eztutela kanta nai
ezer besterikan,
Gemikako arbolen
kantuba baizikan.

Eta entzunik kantu
eder goitarrena,
nola ezta sartuko
petxuban barrena?
Au da euskaldunentzat
soñu ederrena,
ziñez pake santuba
eskatzen dubena,
eta aingerutxoak
kantatzen dutena.

Zuk illundu dituzu
lengo kantariyak,
azpiratu ta laja
mantuz estaliyak;
zure izkuntza galai,
eder ta argiyak,
zure pentsamentubak,
zure itz garbiyak,
nola aztuko ditu
euskaldun erriyak?

Kantatutzen dituzte
Euskal-erriyetan,
Frantziyan, Amerikan,
leku guztiyetan;
baita artzaiak ere
beren txaboletan,
ugarotarrak(4) berriz
ontzi ederretan,
eta nekazariyak
soro zabaletan.

Nola loriak duten
intza maitiena,
nola lur egarriyak
euri jasarena,
ala euskaldun denak
goitzen dituztena
dira arbol santua
ta zure izena,
orla pagatutzeko
zor bat zizutena.

Zuk merezi bezela,
gero altxatu zan
tallua(5) Billarreal
Urretxuko plazan,
zu onratziagatik,
zure alabantzan.
oroitzeko euskaldun
argi (y) ura zer zan,
eta kondairak gero
ongi gorde dezan.

(Euskal-Erria, 1888.)

(Composición premiada con un alfiler de oro en el certamen literario celebrado por el Ateneo científico y literario de Vitoria. Euskal-Erria-ren oarra.)

- (1) Euskal-Erria-k: lagun.
- (2) Hueco. (Euskal-Erria-ren oarra)
- (3) Urrechu-Villarreal. (Id.)
- (4) Navegante. (Id.)
- (5) Estatua. (Id)

Kazkarabarra

(Nere adiskide Antonio Arzak'i)

Turmoiaren otsak etzuben artean
dardaratzen zeru goibelen bea;
jostatzen zebillen zelaitxo batean
aur begi ñabar bat gaitzik gabea.

Euritan nastuba oparo jaisten zan
soñuba egiñaz kazkarabarra;
guztizko kontentu begira jarri zan
perlak ziralako begi ñabarra.

- Bai, bai, ala dira -ta aingerutxoak
bildutzen zituben txit poz aundiyaz,
aleka, aleka, perla urezkoak
mantaltxo zuriyan kontuz jarriyaz.

- Zeruko arriyak biltzean nai aña,
eta apaintzeko gero lepoa,
Mariatxok duben lepandea (1) baña
amak egingo dit ederragoa.

Lepotik kolkora jaisten zaizkitala,
jiran txit poliki jarriya dana,
esatera nua egiñ dezaitala
lepande eder bat amatxogana.

Eta modu ontan, bi salto emanaz,
etxera korrika jua zan segiran,
gaixoak pozkiroz bidean esanaz:
- A, bai, zer ederki emango diran!

Uste eder ura; bere perla fiñak
ikutzerakoan fortuna txarrez,
ur biurtu eta bere atsegiñak
galdu ta jarri zan penaz negarrez.

Utsirudiaz ta uskeriz beteta
gertatzen dana da au geienean:
perlak dizdiatzen urrutitik eta
ura, ura utsa ikututzean!

(Euskal-Erria, 1889.)

(1) Collar. (Egillearen oarra)

Arrazoia eta urrea

Arrokeriyan arrazoiari
aunditasuna kendu naiean,
leiatutzen zan urre jaun ori
gogorkiro ta seta txarrean.

Inbiriya ta pozoikeriya
izanik aren izkuntz txar ura,
erantzun ziyon: "Adiskidia,
nai dezunian guazen pisura".

Beste itz gabe, biyak segiran
laister irtenik gogoz kalera,
pozkiro aundiz saiatu ziran
pisu justu bat arkitutzerera.

Justiziyaren pisu leiala
izanik beti justu justua,
an arrazoia bear bezala,
an azaldu zan pisuagua.

Baña urreak billaukerian
erantzun ziyon setaz etzala
pisatzallea, aren ustian,
gutziz justua eta leiala.

Gizon zar zar bat maulez beteta (1)
eta gañera diru zalea,
auzoan ura arkitu eta
ipiñi dute pisatzallea.

Kontatutzen da eman ziyola
an bakoitzari bere pisua...
Baña diyote orduan zala
urra askoz pisuagua.

(Euskal-Erria, 1889)

(1) Euskal-Erria'k betea dio: baiña leenengo eta irugarren lerroak alkarrekin rimatu bear duten ezkerre, beteta bear duala dudarik ez da.

Pedro Mari biursari gozotsuarentzat

Dakidalarik, kasikan iya
ezin sinistu det nik, ai!,
Aitorren seme biursariyak
eztubela kantatu nai;
zerubak zuri euskal izkuntzan
emanik ainbeste doai,
Ama Euskara zu entzuteko
gaisoa or daukazu zai,
poztu deriyen esan zaiozu:
"Bai, kantatuko dizut, bai!".

Esan zaiozu bete-beterik
petxu leiala su-garrez,
kanta zaiozu iruki gabe
Ama maitia negarrez,
arranoaren egaa moduan
goititurikan indarrez,
estali zazu berdin gabeko
itz gozo garbi ederrez,
nola zeruba estalitzen dan
gau garbietetan izarrez.

Txoriyak bere umearentzat
eztu ainbeste naitasun,
nola zuk, Pedro, mantxa gabeko
lur santuari diyozun;
saroi tarteko txori egazti
danak nai zaituzte entzun,
euskera zarren edertasunak
nola goititzen dituzun...
Zuk eztakizu izkuntz arrekin
zenbat poztutzen gaituzun!

Kantatu zazu saroi berdean,
kantatu mendi goietan,
baso beltzean, errekatxoan,
zelai ta bordatxoetan;
kantatu zazu ibai ertzean,
arbol tantaïen gañetan,
usai gozozko baratza loraz
ederki apainduetan,
baitare ibar alaitsu eta
atari garbi aietan.

Zure itz eder eztitsu aiek
esanaz alako bigun,
biyotzeraño allegatutzen
dira eztiro ta legun;
eztaikit zuri zer jaungoïkozko
graziyak sartu zaizkitzun,
beti oparo argiratzeko
orrenbeste edertasun,
Pedro, uste det neurri gabeko
doaiak ote dituzun.

Ondar txe-txea milizkatuaz
goititzen dira ur meak,
goititzen dira nagirik gabe
pizti ta beren umeak;
modu berean astindu eta
kanporaturik nekeak,
ala gainduko dituzu gure
izkera eta legeak,
esanaz zer dan euskal lurra ta
zer diran bere semeak.

(Euskal-Erria, 1891)

* * *

Pedro Mari Otañok bertso auen bidez eman zion
erantzuna Iraolaren saillari:

(1892)

Ordañak

Beti oitura deren bezela,
juan dan larunbatian,
lantegitikan atera eta
afaltzera bitartian,
Lenguxu-nera juan nintzan ta
sartu orduko atian,
Pakok sei bertso eman zizkidan (1)
papertxo txuri batian,
esanaz: "Ia asmatzen dezun
zeñek moldatubak diran".

Aiñ griña aundiz gelditu nintzan
begira paper artara,
non irakurri nitubeneko
bost edo sei errenkara.
erantzun nion: "*Pako*, kantu au
izugarri ederra da,
ta nere ustez etzitzakian
Sarituak bestek para:
nik dakidanik ura bakarrik
irixten da orretara".

"Asmatu dezu -zion far-irriz-,
ark berak ipiñi ditu,
ta badiruri ederragorik
eziñ leikela aditu;
or ezagun da nola etzaizkan
oraindak indarrak aitu,
bañan txit onak arek jartziaz
eziñ giñtezke arritu,
sinisten zaill bai izango zala
txarrak azaldu balitu".

Askok aitortzen du ez dubela
euskerak edertasunik,
ezagutzen ez dakitenentzat
ezer ez baita gauz onik:
bañan paper au irakurrita
zuri esaten dizut nik:
kantu doaiez betetako au
bear bezela entzunik,
ez nuke nere lagun izan nai
limurtzen ez dan gizonik.

Sarituaren muñetan suba
Musak zuten irazeki,
ta pentsaerik aundientzat
badu bear aña toki;
jakintsu danen gisara egiten
du bere buruba txiki,
aiñ maite duben Ama Euskera
nairik lurretik eraiki,
biursarien galdezka dator
ta berak aña nork daki?

Ama Euskera maite dutenak
zenbait euskaldun onradu
oraindik ere arkitzen dira,
ontan suerte ona du;
bañan aiñ ego motxak dauzkagu,
eziñ jua gera gora gu:
zu, Saritua, zuaz aurretik
eta bandera zabaldu,
nik desio det ibillitzia
zure atzetik soldadu.

Beste izkuntzik galtzen saiatu
ez bada Ama Euskera,
zertako datoz atzerritarrek
oso zegona austera?
Pixti gaizto bat balitz bezela
sartu naian auspera?(2)
Nola ez gera gu altxatuko
Amari txutik eustera?
Izan gaitezen seme leialak
goitu dediyen oster.

(Euskal-Erria, 1891)

(1) Pako au Frantzisko Lopez-Alen (1866-1910) donostiar euskal idazlea da.

(2) Lerro au neurrian motz dago. Gure iritzirako, naiean edo *nayian* bearko luke.

Aurra urian

- Ur illaren saltotik,
nere aur maitia,
itzuli zaitia;
ustez goititzen dira
umiltasun aundiz,
baña irakitian
makiña bat aldiz
aingeru laztanak
eraman izan ditu,
zenbait juan diranak!

- Ama, zuk bezelaxen
ez dezu ikusten
nautela maitatzen?
Poz aundi bat sartzen zait
neri biyotzian,
lartan gozuak onla
artu bakoitzian,
sinisturik ala,
amatxo, uste det zuk
emanak dirala.

Zerubaren azpiya
pixkana-pixkana
goibeldu zan dana;
ama itsas ertzean
laguntzen zebillen
bere ume ederra
salbatu zeriyaen,
zerura begiyak
altxatubaz negarrez
malkotan bustiyak.

Gero itsasua zan
arkaitz gogorrian
austen indarrian;
orro asarrezkuan
goititurik ala,
ikara zabaldubaz
naskidatzen zala,
legoyen modura
an atzapartu zuben
urne eder ura.

Ala, idiki zizkan
aurrari bideak
itsas traidoreak;
alare egiazki
poz beteko etzan
amaren esanera
jarri izan bazan
aur on bat bezela;
zerubak kastigatu
nai zuben bestela.

(El thun thun, 1894-IX-2)

Alabaren naitasuna

(Dama Rosario Artola izkribatzalle argiyari donkitua.)

Munduan bada doakaberik
ganbara aztu batian,
andre triste bat gaitz txarrak jua
oi gogorraren gañian
arkitutzen zan, mugira gabe
ezin sufritu añian;
alaba on bat negar malkotan
ama maitien oñian,
laztan gozoak ematen zizkan
besterikan eziñian.

Nere amatxo pozkida bedi;
Jaunak zeru altutikan
sufrimentuen proga gogor bat
guri bigaldugatikan,
ama, ez gaitu utziko iñoiz
bere eskuetatikan;
eska zaiogun fede aundiya
berari biyotzetikan,
ona da eta lagun egingo
digu, amatxo, goitikan.

Zerk penatzen du, ama lazтана?
Zerk penatzen du orrela?
Ez du ikusten lagundutzeko
aldamenian naguela?
Mundu onetan badaki ezer
desiatzen ez detala,
nere izate, nere indarrak
beorrentzako dirala,
nik ontasunez estaliko det
aingerutxuak bezala.

Zeruetara nola goititzen
diran basotik usuak,
ama, nik ere ala jasorik
biyotza eta besuak,
Jaungoikoari egingo dizkat
erregu baliyosuak,
nere amari bigaldutzeko
amets paketsu gozuak,
aur inozente ederren gisa
lo egiñ dezan gaisuak.

Amak zispiraz ezkutatuaz
begi malkotan betiak,
ziyon: "Zer biyotz aundiya duben
nere alaba maitiak!
Baliyosuak dirade zure
ontasun ta birtutiak,
zuretzat emen zabaltzen asi
dira zeruko atiak...".
Au esan eta biyak negarrez
gelditu ziran tristiak.

Nola txoriyak egoten diran
bere umien kontuan,
egunaz, gabaz, ordu danetan
ama eriyen onduan.
biyotz aundiko aur goitandia
fedez biziyan zeguan;
ala birtute baliyosuak
dituztenari munduan,
Jaunak nekia bedeinkatuta
saritzen dira zeruan.

(El thun thun, 1894-IX-23)

Pakearen ontasunak

Pakea da zerua

(Aipamen onragarria Oartzunen irabazitako moldaera.)

1

Eta gudatzen dirade nola
leoi zauritu mintsuak,
dana guziya kiskaldu naian
koaje biziz sutuak,
mendi gañetan, bordan, zelaietan
utzirik odol putzuak,
danak ausardiz jazar lekura
elkarren kontra, itsuak...
Españiako semeak dira
orlako koajetsuak.

Nola txingarrak sututzen duen
itxekitzean argaia,
zanja zuloan alatsu batek
bestea urratu naia,
burniz bota du bere oñetan
izan dubenean gaia,
ubeltasunak eta odolak
ezkutatua etsaia,
ai!, ezagutu duben artean
zala beraren anaia.

Egite triste arri begira
arpegiya estalirik,
eta gerraren izen mintsua
izuz madarikaturik,
penak aiñ gogor, aiñ indarrean
eztu zatitu biyotzik;
lenaz jazarran itxumendua,
oraiñ eziñ egiñ itzik,
anaia laja zuen ezkerro
zanja zuloan illotzik!

II

Udaberriko aizetxo bigun
mintsuen sendatzallea,
pozkiroz bizi diraden txori
librien laguntzallea,
eman zadazu kanta dezadan,
ekatzu argi bidea;
goitu dezadan eskatzen dizut
anima pozez betea,
azaldutzeko zer ederra dan
miragarrizko pakea.

Nik baneukazki aita lenenen
izkuntza gozo legunak,
nik baneukazki euskal jakintsu
argitsu aiek lagunak,
kantuz goitutzen arrats luzeak,
kantuz goitutzen egunak
nik igaroko nituzke pozez
autsiyaz odei illunak,
mundu guzira zabaldutzeko
dituzun aunditasunak!

Iparraldera igeska joango
lirake odei nabarrak,
ez lirake, ez, kontra jarriko
turmoi ta kazkarabarrak;
zu illuntzeko ez dira diña
dana guziyen indarrak,
ez dira diña arras beltzeko
aize gogorren jazarrak,
zeren ipintzen zaituen diz diz
zeru altuko izarrak.

Arrano abill begi zorrotzen
modura egaaturikan,
zeruetara igarotuz
odeiak urraturikan,
nork lezakean kantatu zure
aunditasunak andikan,
eguzkiyaren argi bizira
ojuaz biyotzetikan:
“Ezer ez dala pakea beziñ,
ezer, ederragorikan!”.

Zer da lurrean konparatzeko
argiya beziñ oberik?
Zer da zeruan eguzkiyaren
musua beziñ ederrik?
Biyak munduan aiñ pozgarriyak,
aiñ goitandiyak izanik,
bedeinkatzen dan pake santuen
azkengabeko doairik,
ez dakit biyak berdiñdutzeko
diña diraden oraindik.

Maite zaituzte pozkiro aundiz
artzaiak mendi goietan,
maite zaituzte egaztitxoak
borda ta baso beltzetan,
maite zaituzte iturritxoak,
maite saroi, zelaietan,
txabolan eta baserritxoan,
ibar txuri garbietetan,
itsaso zabal urdiñian da
diraden leku danetan.

Pake santua, zero goietan,
tronpeta luzien bozaz,
mirarituak uzten dituzu
zure egite bakoitzaz;
laño txuriyak itzultzen dira
ariñ ingurutik lotsaz,
eta gizonak kontatzen dute
lurra jartzen dala pozaz,
nekazariya ikusitzean
porrokatutzen bostortzaz.

Kiskaltzen ditu gerra gogorrak,
soroak eta basoak,
izuz beterik eskasten dira
nekazariyen besoak,
eguzkiya're penaturikan
illundutzen du lausoak;
bazter guziyak naiz ala egon
porrokatuak, sutuak,
altxatzen ditu denak aingeru
pakezkuen itz gozuak.

Ama on batek gerratik jiran
bere semea etxean,
egongo zana berri bat gabe
gutziz denbora luzean,
Jaungoikoari milla grazizak
malkoz eman ondorean,
eta semea ikusirikan
bere biyotzen aurrean,
zer pozez amak laztantzen duen
pakearen izenean!

Ezta entzuten mendi gañetan
gudariaren ojurik,
ezta entzuten dunbots otsikan,
ezta balaren txisturik;
pakeak dauzka saroi zelaiak
lora politez jantzirik,
errekatoak far antzan doaz
ariñ, kontentuz beterik.. .
Guziya dago galaiturikan,
guziyak daude pozturik.

Orregatikan ojukatzen da
gogoz zeruetatikan
zantzo irrintzi pozgarritsuan
mendiyen tontorretikan,
artzai paketsu gaitzik gabea
kontentu txabolatikan,
eta nola ez otsa erori
atera biyotzetikan,
munduan ezer ez baldiñ bada
zoragarriyagorikan?

Mendi gañean agertutzean
eguzki zerukoi ori,
txori txikiyak osto azpitik
asitzen dira kantari,
agur egiñaz egun berriko
aizetxo pozgarriyari,
baratz loratsu galaiari ta
menda inozenteari,
erriyo, ibai geldiyari ta
pake maitagarriyari.

Pakea nai du itsas gizonak,
pakea nekazariyak,
pakea gerra-zaleak eta
beraren agintariyak;
pakea nai du almentsuak ta
pakea eskalariyak,
mendiyetako pizti gaiztoak,
txori jostallu txikiyak,
goitandi eta menderatuak,
pakea mundu guziyak.

Zu gabetanik argitutzen du
eguna ere tristea,
zu gabetanik ezta ikusten
txoriya pozez betea;
zu gabetanik atsekabeak,
zu gabetanik nekea,
zoriona txit laburra eta
zorigaiztoa luzea,
zu gabetanik mingarriya da
munduan bizitutzea.

Zuregaitan kantatutzen du
zugaztiyetan txoriyak,
zuregaitan urizatutzen
dirade lora garbiyak,
indartzen dira arbol tantaiak,
baratzak eta saroiak:
zu onratzeko kantatutzen du
itz neurritzalle goitiyak;
errekatoak, ibai zabalak
eta iturri txikiyak.

Zure izena bedeinkatzen da
gurutzearen oñean,
zure izena pregoitzen dute
itsas zabal urdiñean,
atsegindurik ipindutzen da
lekurik altuenean,
aiñ maiterikan, aiñ otseztirik
nik eziñ esan añean,
mundurik mundu damurik gabe
gauza guziyen gañean.

Aiñ da ederra! Zeñek eztu nai
egon beraren urrean,
nola txoriyak egoten diran
kabi txikiyen aurrean?
Ala goitutzen dute kantetan
kalian ta ibarrean,
eta pozturik kantatzen dute
fedetsu ta indarrean:
"Zeru altuan Jaungoikoa ta
pake santua lurean!".

Bertso-papera, *Imp. de V. Iraola* moldiztegia argitara emana
eta Oiartzungo Jose Joakin Mitxelena bertsolaria zanaren
eskuetatik jasoa.
(1897, *Euskal-festak Oyarzunen, Oroimengarria.*)

Astua gosiak

Antioju berdiak, berdiak, berdiak, berdiak, berdiak, berdiak, berdiak, berdiak

- “Nere astuagatik,
Txoko, zer deritzak?
Kostillak bat banaka
kontatutzen zizkat:
kiskurrak nai ainbeste
eramaten zaizkak,
baña jateko nola
daukazkiyen kezakak...”
- “Antioju berdiak
jantzi biar dizkak!

Ori egiten badek
-diyo erdi farrez-,
aguro jarriko dek
lori ta indarrez;
nola berde zalia
astua dan berez,
eta ganbel guziya
ikustian berdez,
tragatuko dik ale
ona beziñ errez.

Astegun, igandian
ta erozeiñ jaitan,
goizian, artsaldian,
nai dekan garaitan,
tripa beteko dik non
balitzake zaitan, (sic)
gero jan ondorian
jartzen bada gaitan,
ikusiko dek nola
gizenduko zaikan”.

Burlaz antiojuak
orrela jartzia
kupirikan gabe da
astutzat artzia;
eztet esan nai dala
faltsiyan saltzia,
baña aiñ farragarri
erabillitzia,
ori da astuari
kreituba galtzia.

Nola on puska bat dan
txit askok dakiten,
etzan onen odolik
jarri irakiten;
asto gizarajua
orla zebilkiten,
Txoko eta nausiya
izanik bi kirten,
etzitzaion kontuba
oni ondo irten.

Kiskurrak etziyozkan
jarri urrutira,
baña astuak laister
andik erretira;
antioju gañetik
jarri zan begira,
eta emanik gero
ganbelari jira
ala diyo: "Kiskurrak?
Nausiyentzat dira!"

(La Voz de Guipúzcoa. 1897-X-29.)

Loiolakua

Zu ainbesteko damarik eztu
oraindik emen Loiolak,
galai gaztiak txuliatutzen
ederki daki potxolak;
eztu zuk aña patxandi loraz
apaindutzen dan arbolak,
zuk aña dizdiz eztu egiten
botiñ berriyen txarolak,
eztu ainbeste argi ematen
kontzekupeko farolak.

Burutik bera bizkar gañetik
erortzen dan albiñua,
dezu bestek ez bezelakua
orpuan berañokua;
egon liteke nai dan pisua
ero nagitsu lañua,
urratu eta azalduko da
eguzkiyen errañua,
ikusitzera loiolatarren
txirikordazko moñua.

Zure begiyak beziñ ederrik
zer da Euskal-Erriyan, zer?
Zerebait izan liteke baña
eztakit ote dan ezer:
beiñ ero beste beren izena
entzun izandu det oker,
aiñ dira zuri eder galantak
esan lezateke laister:
oiek ez dira begi zabalak,
oiek dirade bi plater!

Nor ezta gozoz gogoratutzen
zure baserri-etxiaz,
eta pasatzen erriyotxua
gonaren puntta altxiaz?
Zuretzat dago pasabidia
egiña ondar txe-txiaz,
eta atrebi balitzake bat
ondar-bidea txartziaz,
ni ez nitzake aseko ura
buruz ibaian sartziaz.

Zu bezelako karta ederrak
izatera, nork eman mus?
Galai bat bada korkoien gisa
jo nai zinduzkena amuz;
maiorazkua nola dan bera
etzero egongo damuz,
berak koroituko zaitu loraz
txautxabaz eta erramuz;
nola deitzen dan galdetzen nazu?
Ez a1 dakizu? Oremus.

(LaVoz de Guipúzcoa, 1897-XII-12.)

Ama baten negarra

© 1994 by the author. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or by any information storage and retrieval system, without the prior written permission of the author.

*(Larogei pezetako sari bat eta bitezarra
Zumarraga-n irabazitako moldaera.)*

Izar laztana, ume ederra,
biotz nereko oroitz tristea,
nere atsegiñ zoragarria,
begietako argi nere!
Asnas laguntza indarazute,
arkitutzen naiz penaz betea,
gau soseguzko ixillan ere
eztet billatzen gozo pakea.
Sasilarretik leiza etzera
itzulirikan, bakardadea
arkitu nai det, baña izuaz
presaz uzten det bakar bidea.
Non dira nere amets gozoak,
utsirudiak, nere ustea;
non da kolkuen erdi-erdian
gordetzen nuen izar lorea,
biotzetikan kargak kendu ta
uzten zirana gozabetea?
Zer urrutira igesi diran!
Odoi pisuak dauzka gordea;
itzali zaizkit zorion danak,
il zan ezkeron nere maitea.
Ordu illunak, ordu samiñak!
Dena tristura, dena nekea;
zorigaiztuak kupira gabe
mendea naukan doakabea.
Zerengatikan zure amaren
besuetatik, nere umea,
iges joan zera, zu izanikan
bere penaren sendatzallea?

Zu ziñan arbol ostoz apiko
txori txikien esnatzallea,
arrats illuna bultzatu eta
egun berrien argitzallea,
eta emanaz lastan gozoak
zure amaren txoratzallea.

* * *

Saroi berdeko landare gazte
gelditzen dana ibar tristean,
itsatsitzeko ez baldiñ badu
laguntzallerik jaio lurrean,
arkituko da ikaratua
eta bakarrik bere bidean!
A, galdu zaitut beti betiko
nai zindutana begiz aurrean!...
Zure jostallu politikak ere
gelan nai dute egon gordean.
Zabaltzen ditut egi eriak,
zabaltzen ditut leku denean,
zerengatikan gorde nai zaitut
ementxen beti, magal nerean,
emateko bat, bi, zazpi lastan
arpegi txuri fiñ ederrean,
nola ematen nizkizun milla
besuan artzen zindudanean,
borratu gabe damazkizunak
zure masaltxo atsegiñean.
A, il zerade! Bai, il zerade,
ama utzirik bakardadean,
zure kontuan egoten zana
gozoz egunaz, pozaz gaubean.
Zu ziñan nere asnas eztiá,
zu ziñan nere aldamenean
eguzki berri dizdizaria
jaikitzen zana pozaz goizean,
banatutzera alaitasuna
zure amaren biotz aulean!

Gaur naigabeak menderatuta
senti det pena txit barreanean,
amari agur bat egiñ gabe
magaletik joan zeradenean,
aztutzen eztan azken agurra
izarrak galtzen diradenean!

* * *

Begira nola eguzkia're
azaldutzen dan illun illuna,
begira nola gogo gaberik
argitutzen dan triste eguna;
txoriak ere ixilik daude
galdurik lengo, ai!, poztasuna,
saroi berdean ezta ikusten
bere lengoko alaitasuna;
lorategian ezta zabaltzen
usai gozozko likurtasuna,
ezta pasatzen osto tartetik
laztantzen zuen aize biguna,
iturri txiki pill-pill-laria
atsegindurik uzten ziguna.
Tristerik dago baserritxoan
len jostatzen zan ume txukuna,
zelai zabalak, mendi tantaiak
galdurik beren edertasuna,
guzia dago igar, legorra,
guzian dago eritasuna,
eraman ziran ezkeroztikan
Jaunak kolkoko kutun kutuna.

* * *

Negar malkotan oroitutzen naiz
bere andare polit txikiaz,
gona kizkurtu urdiñ urdiña,
zapatatxuak, mantal txuriaz;

seaskatxoan laztandu eta
txit amorioz kontuz utziaz,
ille ugari urreztatua
bildurik bere esku txikiaz,
kantatzen zion lo lo gaixuak
txit txukun txukun, ai!, estaliaz,
esanaz: "Ya ya emango dizut,
asten bazera negar antsiaz".

* * *

Eztet entzungo bere iztxoa
asma eziñik doi doi esana,
eziñ autsiaz gaxoak farrez
adierazo asten zirana;
ez da gordeko *kirik* egiñaz
korri txikian pozturik dana,
bule deituaz ate txokotik
ixil gordetzen, ai!, zitzaidana,
gero magalan loak artuta
maitatzen nuen amets laztana.
Txoko txokuan bilduta dago
ari egiten pestak zizkana,
gonatxotikan tiratutzera
nere aingeru politagana
txakur txikia, *kau kau* egiñaz,
jostatutzera etortzen zana.

Oroitzak milla berritzen dizkit
nere doaiak, nere uxuak,
pozgarri abek dauzkat aurrean
guziak berak utzitakuak.
Emen *papella*, libru txikia,
gurutzetxua, ta or santuak,
silla polita, bere basua,
amona Piak emandakuak.

Gona, gorontza, talma, mantala,
zapata txiki, galtzerditxuak,
or errenkaran danak txintxilik
berak jarriak, berak jasuak.

Beregatikan galdetzen naute
diruditela ikaratuak,
ta nik erantzun ordez zerura
diot jasorik nagi besuak:

“Jauna! Zergatik eman zeniran,
ateratzeko zure eskuak?...”

Umezurtz pobre jabegabeak,
otzak ikaraz eta mintsuak,
limosna billa deituko dute
ate onduan *kax kax* gaixuak;
ematen zizkan ogi koxkorrak,
ematen zizkan laztan musuak,
bere far-irri maitagarrian
zeruratu zan aingerutxuak.

Zer dira pena mingarriago?

Zer dirade, zer, aundiaguak?

Dira petxuak jaso eziñak,

dira biotza urratzekuak.

Bukatu dira ordu ederrak!

Menderatu nau antsi estuak,
berri onaren mandatariak
gelditu zaizkit ezereztuak...

Baña alare esperantz onak
txukatzen dizkit negar malkuak,
samintasunak kanporatuta
neregantzeko indar galduak,
zeru altutik lagunduko dit
aingeru eder biotzekuak.

(Euskal-festak Zumarraga-n, 1899, Oroimengarria)
(Ibaizabal, 1903, Ilbeltza, 11.)

Zardin saltzallia

Donostian

Gona barrena petralik gabe
gerrian graziz bilduta,
txesto zardiña gizen preskua
beso azpian artuta,
neska motz eder begi zabala
artuaz kale guzia,
lotsatu gabe lasai deitzen du:

"Txardiña bizi bizia!".

Beata neskazar moduko bat
Apaiz kalia barrena,
mantillapian ezkutatuaz
arpegirikan geiena...

- Zenbatian da?

- Ez diot aitzen.

- Zenbatian da dozena?

Zortzi kuartuan.

- Laubian balitz!

Txokatutzen zait galdia!

Ostuba dala pentsatzen al du
amar peztako baldia?

- Exurrik gabe zabaldutzeko
pazientzia!...

- Begira:

kirieleison ta induljentziak
orla irabazten dira.

Au da txardiña de rechupete!

Eztu onen ederrik jan!

Begira beza atze aldia

nola okertuba daukan!

Arranbarrillen gañian gero
ondo erretzen baditu.
biatzak eta arranbarrilla
denak txupatuko ditu.

- Frexkuak dira?

- Frexkuak diran?

Ikusi, lo ezpadago!

Ai! Obe luke lau kuarto baña

orren frexkua balego!

- Bai, baña...

- Zer bai eta zer *cuerno!*

Jesus, Maria!

Bagera?

Auxen da atso infemukua!

Auxen da neska bandera!

Or pasa danak eman nai ziran
pozik bost kuartuan neri!

- Or pasatu dan abo zabala

es que ez naiz ordian ni!

- Tori bost kuarto eta ekatzu

emen bilduta eskura.

- Etzait txokatzen, alafedia,

gutxi beorren freskura!

- Au orgullosa!

- Nezakelako!

El a1 dirazu eman nai?

- Andre xerora! Beorrek eztu

txardiñ biarrik, aja jai!

- Naizu sei kuarto?

- Ez; beorrentzat

izango dira obiak...

- Zer gero?

- Zer dan galdetutzen du?

Aza olio gabiak!

Neska tarazka!

Galdu azi nau

iru dozena saltzia!

(Merezi luke txardiñ txestua
burutik bera sartzia!)
Eta onela marmarizaka
bilduaz lengo grazia,
kalian gora dijua deika:
- Txardiña bizi bizia!

(La Vasconia, 1901-IV-10)
(Ibaizabal, 1902, Iraila, 21.)

Arrantzalea

Antoni de Galdos, *El arrantzalea*, 1880. <http://www.riemond.com>

(Airea: Intxauspeko alaba dendaria.)

Nere ume, urnme zoragarriya,
jatxi zaite itsas bazterrera,
biyotz bigun eriyen kantatxoak
ixiltasun ontan entzutera.

Bateltxoan biyak eseri eta
naitasunez bakar-bakarrean,
nere antsi amoriyoz beteak
sartutzeko zure biyotzean.

Gau illunak zerua estaltzen du,
itsasoak ez dauka mugirik,
aize bigun epelak soseguan,
dana dago, dana zori-ongiz.

Itsasora irteten naizenean
goizean goiz nere bateltxoan,
beti zaitut imajiña bezela
eramaten gordia kolkoan.

Biyak joango gera goizaldi batez
bogatuaz itsas barrenera,
aize ariñ gozotsuen soñuan
naitasunen penak kantatzera.

Zuretzako arrapatuko ditut
milla arrai polit politenak,
gero aiek oartu ondorean
zutzaz dira gustatuko denak.

Jakiñ zazun amoriyua nola
senti detan biyotz xamurrean,
eskeñiko dizut juramentua
itsas eder urdiñ zabalean.

Bateltxoan joango gera urruti
baga kiskur urdiñak pasiaz,
altxatzen dan afar arro zuriya
agurtu ta atzian lajiaz.

Ur aundiyak etzaitu izutuko,
ez eta're aize indartsuak;
ikustean zure begi zabalak
biurtuko dira gozotsuak.

Erregintzat otsandetuko zaitu
ugumarrak (1) kantu eztitsuan,
itsastarrak zerura goitituaz
zorionez pozezko ojuan.

Atozkit, ai!, atozkit batelera,
atoz, arren, atoz bereala;
illargiya dizdiatzen ari da
illun zeguen itsaso zabala.

Aize bigun onak bultzatzen ditu
bagatxoak nere batelera;
atoz laister, ume zoragarriya,
biyotz ill au konsolatutzero!

(*Ibaizabal*. 1902, Otsailla, 23.)

(1) *Sirenas*. (Egillearen oarra.)

Kejak

Ni naiz munduan doakabea!
Bestiak dira fortunosuak;
petxu minduan bere zuladak
altxatzen dizkit baba suzkuak.
Entzun nazazu, ume ederra:
gorputza daukat beti izuak,
laztandu arren gau guzietan
oi-lagun ariñ kariñosuak,
a, zer ederki pagatzen duben
odol argaldu mear gaxuak!
Ala oietik kanporatutzen
ditut koaje aundiz besuak;
jiratutzen naiz sosegu billa,
baña dirade alper saiua.
Asnas estua, gorputz eria,
eziñ egona, suftimentuak,
bost pena triste pasatzen ditu
gorputz anpulu gizarajuak!
Bukatu ziran betiko nere
lo soseguzko eder gozuak;
esna pasatzen ditut, izarra
ernegatutzen, arrats osuak.. .
- Zer dezu, bada, lua galtzeko?
- Zer izango det! Arkakosuak!

(Ibaizabal, 1902-III-9.)

Nexka eta perlak

Turmoi orruak eztu artean
dardaratutzen zeruen bea;
intzak goizean eztu utxaldu
uriztatutzen duen lorea.

Baratz berdean jostatutzen da
nexka polit bat pozez betea,
arbol orrian kantatzen duen
karnaba beziñ inozentea,
eta mendaren gisa berean
izpirik ere gaitzik gabea.

Odoi illunak nagitsu datoz;
mendi oñean trinko lañuak,
negu beltzeko arrats modura,
ziraden euri jasa siñuak;
ezkutatuak izuz bezela
eguzkiaren argi-kiñuak,
eroritzen zan kazkarabarra;
arretatzen du bere soñuak,
esanaz "Perlak, perlak dirade"
biotz oneko aur moñoñuak.

"Ala dirade" aingerutxoak
berritik zion txit poz aundian,
amak txoriak nola dituben
lumaz epeltzen bere kabian.
Biltzen así zan -doakabea!-,
atsegindurik lora tokian,
urezko perlak kontuz aleka
gozoz arturik esku txikian,
eta txit moduz jartzen zituen
bere mantaltxo txuri txurian.

Zeruko arri urtsuak biltzen
aingeru eder biotzekoa,
mantal garbitik erori gabe,
ai!, gaixua zan ikustekoa.
"Klaritak badu lepadetxo (1) bat
-zion- amonak emandakoa;
baña nik perlak eramatean
apaindutzeko nere lepoa,
amak egingo dit Klaritena
baña oraindik ederragoa.

Lepuan iru jira eman da
dizdiz egiñaz ederkidana,
jarriko det soiñ txuri-urdiña
amak jaietan jazten dirana".
Pozez onela itxumendua
arkitutzen zan ume lastana,
txoraturikan anka puntetan
aiñ egiazki jolasten zana...
Fedetsu zion: "Perlak jartzera
laisterka nua amatxogana".

Modu onetaz pauso ariñez
etxera dua pozez segiran;
oiñ txikiakin kasikan eztu
lurrik ikutzen bere mugiran.
"Allegatzian jarriko dizkit
amatxok perlak lepuen jiran;
eta zer ondo andik kolkora,
zer graziz jatxi bear zaizkidan!
Eta Klaritak ikusitzean
zer ondama artuko diran!"

Uste zoroa! Perla fiñ aiek
alaiturik aur begi zabala,
inozenteak sinisturikan
benetakoak zion zirala;
biatz puntakiñ ikutu ditu
zoratu naian, ta bereala
ur biurtuak gelditu zaizka;
eta poz denak galdurik ala,
amari deika abiatu zan
negar malkoak zeriozkala.

Utsirudiaz onla beteak
zenbait ibiltzen geradenean,
mundu negarti triste onetan
au gertatutzen da geienezan:
gauza aundiak, kabi eziña,
arrotasuna, goitu naiean;
perlaren gisa urrutitikan
dizdizka eta, inguratzean,
perla fiñ aiek gelditzen dira
ura, ur utsa, ikututzean.

(Ibaizabal, 1902, Garagarrilla 8.)

(1) Collar. (Egillearen oarra.)

Lore lotsati bati

Usai gozozko bioletaren
moduan belar berdian
ezkutatua. nola xanko me
txepetx ariña larrian,
goititu eta zabal zaitia
lora guzien aurrian;
ez dezu orla ondo ematen
lotsaz bezela gordian...
Orra, orixe nai nuke baña
berak eztu nai ordian!

Altxa zaitia, eder liraña,
ez al dezu nai txukatu?
Atoz, lurriña gozoz emanaz,
etzaitiala txokotu;
eguzki suak ez dizkizu nai
intza malkuak txukatu,
eztu nai erle mutur txorrotxak
zure zumua txupatu...
Krabeliñari etzitzaioten
orixe gutxi txokatu.

Lore urdiñak keja dirade
etzaituztela ikusten,
gaitzik gabeko inozentiak
zenbat maitatzen zaituzten!
Zuk badakizu lora biotzak
zeren samurrak dituzten,
berak bezela maitatutzia
gaxuak nola nai duten,
eztakizu, ez, amoriua
zenbateraño dizuten.

Zure ondoren etorria naiz
osto saretu azpira,
lore gañetik txorien kantak
entzuten diran tokira,
bada loratxo gaitzik gabiak
txorien lagunak dira;
ala umiak amari deika
txioka asten badira,
loriak ere txorien gisa
penaz ixiltzen ez dira.

Iturritxuak xegaran datoz
menditik bide luzian,
laztan gozuak eskeñitzera
zure kopeta otzian;
sarrietikan igarotuz
laisterka baso beltzian,
astindurikan egal urezko
presko ariñak bidian,
berritik galtzen diraden arte
osto itzaltsu berdian.

Lora, txoriak, iturritxuak
malko uretan asiak,
zure kolkora ez dira sartu
lagunaren oñaziak;
nola diraden kupigarriak
asnas zispira luziak,
nik eztakit zer esango zuben
illun aurreko aiziak,
zure gañetik murmur otsian
laztandu gabe pasiak.

Merezi dezun eztakit baña
maite zaituzte alare,
zumo aundiko kolko garbia
orren zekena dala're;
zu ikustera lila, jazmiñak,
atzotik emen dirade,
eta, ail, zure sentimentuak
xamurrak ez badirade,
damu zaitia edo bestela
biotz gabia zerade.

Ixildu ziran; errekatxuak
saltatu nai zuten gora,
amoriozko laztan gozuak
nonbait bilduaz gogora;
banandu ziran penaz betiak
berak jakin gabe nora,
illun lajarik esker gaiztoko
maite-maite zuten lora;
ala eztaki iñork oraindik
zer gertatu zan gerora.

(Ibaizabal, 1902, uztailla, 20.)

Nere kabien oñean

(Don Ramon Gelbenzu-ri ordañetan donkitua.)

Penaz beterik, urte askoren
buruan, emanaz jira,
intxaur orritsu utzi argalen
oñetik nago begira
nere betiko baserrixora,
ni jaio nintzan kabira.
Begiratzen det bakardadezko
baseri txiki txurira,
ariztegitik beko bordara,
zelaietik atarira,
mastegi ale gizen-gizenak
sortutzen ziran tokira,
josta zitezen ipar ariñak
emanaz aize mugira,
leio ausitik goititzen zala
txorien bizitegira...
Orain... a!, orain zer trukaera!
Guziak bukatu dira!
Ama nerea ezta azaltzen
goiko leiatill txikira,
ezta ikusten inoiz bezela
egun berrien argira,
goiz eguzkiak epeltasuna
bigalduaz arpegira;
bakarrik txori eziñ egonak
dabiltza jira ta bira,
pareta zar-zar pitzatutikan
tellatuaren azpira.
Non da kantari irteten zana
Artegiko iturrira,
jasuaz gona txuri urdiñen
beko mutturra gerrira,
irtenaz txori pintarratuak
bide txigorren erdira,

alkarren leian, pozez txortxorka,
urne aren ibillira?
Lur abetatik iges nai nuke
mendi goiti urrutira,
baña biotzak jiratutzen nau
jaiotetxe baserrira!..
Eta nola ez artu etxe xar
pitzatuari kupira,
untzak bideak itxi badizkit
amaren gela garbira?..
O!, malko samñ biotzekuak
nola zatozten begira!

* * *

Igar ustelak arboltegiak,
lenago alai berdeak,
lokatza etxe atarian ta
galduak txigor bideak,
aizerrotaren beso luzeak
ausi ta joak lur beak;
lurrak legorrak, egarrituak,
bostortzak landu gabeak;
iges jun dira izuz bezela
ginga, marrubi jaleak, (1)
mokoz jotzera etortzen ziran
txori bandada luzeak.
Baratz belarra segak jo gabe,
arras galduak loreak,
intzak ez ditu dizdiatuko
eguzkitan koloreak;
usai gozozko biolet aiek
txokuan lotsaz gordeak,
beren lekuan belar, osñak
eta lerdeka bareak...
Dana tristura, samintasuna,
pena ta bakardadeak!

* * *

Bukatu dira ollar arrotu
agintarien kantuak,
oietik ariñ salta aziaz
goizeko kukurrukuak;
beeka larrean amaren deian
arkume txiki minduak,
mendi gañeko artzai gaztien
gogozko txiruliruak,
maiatz loratu atsegiñean
kantatzen zuten kukuak,
eta azkenik, odoiak joak,
zeruko urdiñ puruak.

* * *

Etxe maitea! Zu izan ziñan,
gazte gaztea nintzala,
zorioneko nere kabia,
nere betiko itzala!
Ikusitzen det purrukatua
lengo antzik ez daukala.
Gogoratzen naiz negu beltzean
sukalde txoko epela,
nere aitona gizon prestua
albotik beti nuela,
Jaungoikoaren izen santua
ezpaiñ mietan zubela,
nere kolkuan gelditzen zana
josia zirudiela.
Zerk biltzen dizkit pentsamentura
oroitz tristeak onela,
beraren kargak jaso eziñik
sufriazitzen nautela?
Nere seaska piñuzko xarra,
munduratu nintzan gela
beti alaia, zeru zabala
naiz egon nabar goibela.

Begiratzeko nere niniak
illuntzen dira berela.
eta malkuak ixurtzen zaizkit
ume bat banitz bezela!

* * *

Entzun orduko soñu goiztarra
kanpantxo txikiarenak,
erantzuera "Agur Maria"
nere ama onarenak,
zeruetara erregutuaz,
mundutar utsaren penak,
fede bizian kontatzen ziran
milla sufritzen zeudenak.
Ez nezazkike aztu sekula
nik aitaren oroimenak,
kanpo lanetik etxeratuta
gozozko laztan arenak,
lan izerdia sekatu gabe
ematen zizkiranenak,
dira petxuak ill arteraño
ondo gordeak daudenak,
kutxan urria gordetzen duben
bezela gizon zekenak.
Ama maitea! Aita nerea!
Jolas anai arrebenak!
Ez dit biotza pozak jasoko
berriz itz gozo aienak,
ez dit petxua atseginduko
musu laztan amarenak,
zeren Jaunaren aldamenera
goititu ziran dienak.

(Ibaizabal, 1902, Garagarrilla, 27.)

(1) Ibaizabal'ek jabeak dio; jaleak bear duala derizkiogu eta ala jarri degu.

Itsasoan

(Juli-ri)

Zer dezu, zeru eder zabala?
Zer dira zure izuak?
Gorritasunik eztu eman nai
eguzki garbien suak.
Artsalde bat, oi, zer artsaldea!
Itsas arro indartsuak
zurrunbilluan or daramazki
afar oritu urtsuak,
aitzen dirala kaio moko beltz
nabarbenaren txistuak.

Urak orruaz gogor zatitzen
duen arkaitz beltz goitikan,
mirabe gazte penagarri bat
bere gañean zutikan,
begiak zorrotz itsasoara
mugida gabetandikan,
irristatuaz malkoak samiñ
tantoka biotzetikan,
bagak pasiaz barbull otsean
arkaitzen oñetatikan.

Begietatik saltatu naian
txingarrak diruditela,
eta gorputz me liraiñ polita
aurreratutzen duela,
amoriozko far gozotxo bat
irteten zaio berela,
iduriturik an urrutian
batel txiki baten bela,
pozez biotza altxatzerano
ikusi zuen bezela.

Kopetaratu zuen eskua
izerdi otzez bustia,
ezagaturik ura etzala
batelen bela txuria,
ura etzala arrek zaitutzen
zuen xebera txikia;
ura zan pizti egalari bat,
itsas gañeko txoria,
berri txarraren ekartzallea,
ekaitzen mandataria.

Orduak presaz or daramate
menderatuta eguna,
eta gau beltzak erakusten du
bere kopeta illuna;
alare arkaitz gañean dago
mirabe biotz biguna,
odoi tartetik zi za pasiaz
tximista bizi gar duna,
begietara gaitzez emanaz
beraren argitasuna.

Aize txistuak indar bultzadan
ondatau bear goi-beak,
entzuten ziran mendi gañetan
turmoi ots neurri gabeak;
eudi zaparra jasa bizian,
eguzki printzak gordeak,
ugariturik borborka datoz
menditik beera ur meak...
Eztu alare arkaitz gañetik
alde egiten umeak.

Arroka beltza jo ta marruaz
austen da itsaso otsak,
ari malkuak ixur azitzen
zizkan golpe bakoitzak;
kolkuan jaso ez zezakean
biotz larrien tupotsak,
ai mingarri bat kanporatu du
zizpiraz bere biotzak,
aiñ mingarria nola eritzen
duen arantza zorrotzak.

Sartutzen ziran tximisten suak
beren koleran urera,
ziruditela sufrez jo eta
itsasoa're sutzera...
Baña ez! Zerbait azaldu zaio
begi larrien aurrera,
batel txiki bat gidariekiñ
olatuetan gain-beera,
ia arraunka baztertutzen dan
itsasoaren ertzera.

"Azal zaitea, zeru ederra,
azal zaitea zerana,
itsasoari ateratzeko
atzaparretan daukana!
Ixilik zaudel! Ez dezu aitzen
biotz on baten esana?
Erantzun ordez bigaltzen nazu
argi sutsua?... Au lana!...
Zer jarri nazu begiz aurrean?
Zer da ikusi detana?"

Nere Luisen bateltxua da!
-dio ikaraz batetan-,
xebera txiki urratubakiñ
or dabillena bagetan.
Birjiiia Ama, eskatzen dizut
esku gurutzetuetan!”
Arkaitz gañean txit fede biziz
belaunikatuaz bertan,
begi bustiak gora jasuz
asi zan errezueta.

Berriz tximistak dizdiatzen du
geiagotuaz argia,
baña batelik ezta azaltzen
eta arraun gidaria.
“Geldi zaitea apur bat -dio-
tximisten argi sutia!”
Turmoiak ere baziruditen,
entzunik aren antsia,
ziotela; “Ai! Egizu negar!
Egizu nai dan guzia!”

Zabaldutzen da garra bizia
mendi, borda ta larrera,
zabaldutzen da amorratutzen
dana guzia sutzera;
arbol igarrak jo ta botatzen
ditu sustraitik lurrera,
suaren mingaiñ luze-luzeak
goizen dirala aizera,
diruditela kiskaldu bear
dutela zerua bera.

Turmoi dunbadak indarka datoz
goi-beak lertu naiean,
arkitutzen da jo ta guzia
apurtutzeko gaiean;
ontan entzun da karrask otsa bat
arroka beltzen oñean,
nork sartu dion dardar ikara
deskanatzeko añean,
lajiaz tximist sutsuak illa
bezela arkaitz gañean.

Izarrak illak argi gaberik,
tximistak dana nai sutu,
arkaitzak ere beldur-beldur naiz
ez ote diran izutu;
nik eztakit gaur goi ortan zer dan,
eztakit zer dan gertatu,
eztu nai arratsa izuti ontan
zeru illunak argitu,
eztu nai orren ona dalarik,
eztu nai adiskidetu.

Jantzi zaitea gala ederrez,
aguro jantzi zaitea,
udako arrats garbien gisa
argi loratuz betea.
Zu etzerade orren gogorra!
Zerade mantxa gabea,
zuk erregu au entzungo nazu,
zera guzien jabea,
zure eskuaz sosega zazu
lurreko inozentea.

Eztu entzun nai ta eman dio
gau itxutuen itxura,
baga gañeko argi su-garrak
bildurtasuna, tristura;
itsasotikan antsi larri bat
sartzen da bere petxura...
"Nere Luis da, Jesus maitea!"
-erregutuaz zerura-
"Libra nazazu!" -esan da goitik
saltatutzen da putzura.

* * *

Itzali dira zeruko suak,
ezta aizien txisturik,
itsasoa're nekatu eta
arkitutzen da geldirik;
zeru zabala urdiñ-urdiña,
alaitsua ta pozturik,
itsas txoriak ezkutatuak,
guzia dago ixilik,
eta eguzki eder garbia
edertasunez beterik.

Jo dubeneko kostalde dana
eguzki argien suak,
urtuaz sarri itsas gañeko
apar nabarben urtsuak,
ur me-mietan, itsas ertzean,
ziruditela batuak,
ziruditela laztan batean
biak aiñ estu lotuak...
Nonbait zeruak ala nai eta
arkitu ziran ituak!

(Ibaizabal, 1902, Abuztua, 10.)

Bide onez

Airea: Intxauspeko alaba dendaria.)

Errotatik Lizarpeko Kataliñ,
astotxua aurretik duela,
ezkerrera alai begiratuaz
zerbait zaitzen baluke bezela.

Ezta sortu ume lirañagorik,
ezta jaio alako damikan,
ezta ere aiñ arrosa ederrik
baratzian zabaltzen danikan.

Ordutxo bat sasilar bidetxoan
bazeraman txit pentsamentuan;
ontan galai gazte zaitzen zeguena
jarri zaio far-antzan albuana.

Dio: "Zertan esaten nazu dala
nik dizudan naitasuna pixka,
zu bazera nere laztan ezti
eta nere biotzeko puxka?"

Etziraden izango mingarriak
ondorengo galaien loriak,
Lizarpeko alaba panpoxari
gorritzeko ala koloriak.

Astotxua soseguan zijoan
esanaz, ai!, bere buruari:
"Iriñ lakaz gañera ote naizen
beste zerbait eramaten ari?"

Belarriak gain-beera zebiltzkien,
atzekua eskuin-ezkerrera;
pentsamentu illun ontan zijoan
geldi-geldi bidean aurrera.

Ontan biak baratzatxo batean,
larbidetik zerbait apartean,
lora xorta bat edo bi egiten
an gelditu ziran gereizpean.

Ezkutuan, iñork begiz jo gabe,
loraz lora maite ziradenak,
nik uste det bilduko zituztela
baratzian zeuden ederrenak.

Baserrira burua makurtuta,
nik ez dakit gertatu zan ala,
baña askok zioten astotxua
bakarrikan etxeratu zala.

* * *

Gero, andik illabete gutxira,
San Pedroko eliza txikian,
Kataliñ da bere senar gaiaren
biotz biak antxe batu ziran.

(Ibaizabal, 1902, Abuztua, 17.)

Lan ta jan

Antoni de Guebara, "Lan ta Jan", *Antoni de Guebara, poeta*, 1981, p. 134

Zeru zabal altua
egon arren goibel,
arrantzara irten zan
Etxebeko Migel;
baita atxitu ere
eunen bat igel,
karakolak pillaka
gizen eta zimel,
puntaraño betiaz
aitaren bi zinbel.

Jiran-jiran larriyaz
zutik ogei bat ol.
berarekiñ egiñaz
dotore bi etxol,
sutzeko jarri dizka
iru puska arbol,
kazuela gañian
oliyotan *kol-kol*,
an sartzeko igel da
berreun karakol.

Egiñ ziradeneko
zerbait bera-bera,
"Ezta onen gozua
-zizon- egabera".
An zeudenak jateko
projimo zan bera,
azalak zupatuta
botiaz mai bera,
ura zan esateko
gosia berbera.

Eztakit atxitubak
ote ziran amuz,
baña guztiyak jana
etzeguen damuz;
etzan mantentzekua
galaia kalamuz,
koroitu zan eztakit
ondoren erramuz,
Etxebeko lepo beltz
tripazai *oremus*.

Bukatu zubenian
zeuden denak jatez,
etzan asko kejatu
ez miñ ta ez gatzez;
ala etzuben artu
ezertxo're gaitzez,
ontan abiyaturik
libratutzen aizez,
farra egiten zuben
soñu ura aitez.

Berak ematen ziyon
nonbait ainbeste poz,
farrez lasai zijuan
egiñaz estropoz;
karakolez bete zan,
igel eta ardoz,
ala obe litzake
orlakuak askoz
mando baten modura
betetzia lastoz.

(*La Vasconia*, 1902-VIII-30.)

Nere txakurra

San Bizente kaletik
Bretxara baña len,
txakur leial polit bat
antxen galdu nuen;
egia da xagurik
atxitzen etzuen,
baña jateko nola
berdiñik ez duen,
kontatuko ditut zer
siñale dituen.

Patxikuk jarritako
izena du *Petxa*,
goiz askotan joaten da
bustitzera Bretxa;
muttur txorrotx-txorrotxa,
bizkar gaña beltza,
guraizez ebakia
belarrien ertza,
eta tajadarekiñ
atxitzen errexa.

Luzez ezta izango
alako ankikan,
lo dagonian eztu
egiten kinkikan;
zer ibiltzen dituen
arrek atzetikan,
atzekien azpian
eta txintxilikan,
nik uste det ez dala
eztakienikan.

Bere ille txuriak
dirudi iriña
begi zabalak eta
berago oriña;
gorputza egokia,
pausua ariña,
atzian plumajia
kizkurtu, fiñ-fiña,
bekuak tapatzeko
apropos egiña.

Orrengatik ez nuben
salduko, ez eta
naiz urretan pagatu
larogei pezeta;
lepua koxkabillo
politez beteta,
aien danen gañian
nausien bi letra,
eta tripa azpian
ezetra, ezetra.

Goizero jartzen nion
katillu zabala,
txokolate onakiñ
kabi eziñ ala;
badakit kutizia
aundikua zala,
ezpazituen onak
kakaba, kanela,
etzan artzen asiko
bere-beriel.

Gañera jale ona
izanagatikan,
kriantzaz serbitzen zan
plater garbitikan;
mokadu bat etzuen
jango lurretikan,
ez eta eran ere
uren tantorikan,
neskatxak ezpazion
sartzen esponjikan.

Kostilla egotera
su gañian ketan,
jan nai ezik aguro
jarriko zan setan;
txit zan delikadua
gauza guzietan;
asitzen bazan ere
jaten banaketan,
aurretik igortzita
ondo manteketan.

Udako artsaldetan
askotan etxetik
biak irteten giñan
pasiatziatik;
nola sufritzen zuen
gaixuak burutik,
sonbrilla zabaldutzen
nion momentutik,
eguzkiak miñik ez
egitiagatik.

Zerbait nekatzen bazan
gelditzen zan bertan,
mugitu nai ezikan
ordu osuetan;
arkitutzen zanian
orlako kasketan,
aurtxo baten modura
pozik batzuetan
neronek eramaten
nuen besuetan.

Atzeko labetxotik
bere suertez aurtan,
tanbor soñuak ere
ondo zaizka irten;
konpasa eramanaz
zituen egiten,
erretreta frantsesa
nola ziruditen,
ala etzuen parra
gutxi eragiten.

Zurriolako kale
illun aren bazter,
txoku artan bizi naiz
kaletikan ezker;
txakurra eramaten
diranari laister,
itzez emango dizkat
nai ainbeste esker,
gero... eztu izango
eskupetik ezer.

*(Ibaizabal, 1902, Irailla, 7.)
(La Baskonia, 1907-IV-30)*

* * *

Jose Ramon Erauskin. Txirritaren illoba zanak, bere *Aien garaia* liburuan, bertso auen aitamena egiten du. Onela dio Sagardotegiak izeneko atalean:

"Gogoan daukat oraindik. gaztetxoak giñala nola amak igandeetan bezperetara bialtzen ginduen; eta jai batean, orrela goazela, ikusi nuen kaletar kuadrilla aundi bat zetorrela sagardotegi aldera.

Aietako batek gitarra aundi bat zekarkien bizkarrean, eta pentsatu nuen nere artean: Zertarako du gizon orrek gitarra zar ori?

Ta, orrela, aurrera segitu genduen, bakoitzak geren bidean.

Bezperak bukatu-eta, ordurako arratsaldea pixka bat aurretatua zan. Bagentozen etxera eta, sagardotegiaren parera iritxi giñanean, an ikusi nuen len esan dedan gizon ori bere lagunekin, aritz-arbol aundi baten itzalean, mai baten gañean lurrezko kaxuela gorri bat eta aldamenean txarro aundi bat sagardoz betea zuela.

Bere gitarra joaz, bertso polit batzuek kantatzen zituen, jende guzia aoa zabalik bere inguruan zuela.

Ni neroni ere antxe egon nintzan pixka batean gustora asko, aren kanta politak entzuten al nuen atentziorik onenerakin. Ez nituen danak ikasi, baño batzuek bai, eta beste batzuek erdi-ikasi".

Ondoren bost bertso azaltzen ditu: 1, 2, 5, 3 eta 12'garren, ordena ortan.

Anjelatxo

Dana zegoen pake santuan,
dana isiltasunian,
aingerutxoa oieratua
gelatxo politenian;
altxatu eta zaitzen jarri da
koltxoi bigunen gañian:
eulitxo baten otsikan etzan
aditzen etxe danian,
antxume txuri ariñen gisa
andik saltatu zanian.

Bere amatxok esaten zion
aingerutxoak zerutik
jaisten zirala nexka politen
kontuan egotiatik;
meza-libruan zer potxoluak
ziran ikusiagatik,
beraren lagun egiñ nai zuen
aiñ txoratua, aiñ pozik,
par-irritxuan laztantxo bana
biotzez ematiatik.

Bere gelako ate txikira
bildurraz eta pozikan
anka punttetan iritxi zan ez
egitiatik otsikan;
kontuz entzuten jarri zan baña
etzan ezereen kinkikan,
pasabidian argi ontzi bat
argi egiñ nai ezikan,
ikusten zana doi doi atien
azpiko zirritutikan.

Ille kixkurdun begi urdiña
arretaz ate onduan,
arrimatuta giltza txulotik
zerbait aditu nai zuan;
baiña gaixua txokaturikan
eziñ sinistuz zeguan,
zion txit penaz gora begira:
“Zerbait pasa da zeruan,
aingerutxoak ez diranian
agertu beren orduan”.

Dorre beltzian bederatziak
nagitsu joagatikan,
aingeru goxo egal luxien
berririk etzan goitikan;
nik eztakit aur zoragarriak
sentitzen zuen otzikan,
baña zer pena izango zuen,
ala egonda zutikan,
oieratzia zerutarrikan
ikusi gabetandikan!

Naita bezela itzalia zan
sebo gabeko kandela,
nonbait etzuen ikustia nai
kamis utsian zeguala;
ontan pausoak nabaitu ditu
eta sinisturik ala,
presaz txit ariñ salto batian
oieratu da berela,
baita jarri're bill-bill eginda
lotan balego bezela.

Aiñ biotzetik desio zuen
aingeru maite-maitia,
izango zala uste zuena
urre txingarrez betia,
loraz jantzia, ille kixkurra
bizkar gañera botia,
egal lumazko txuri txuriak,
potxolo gazte gaztia..
Ontan ixilik alderatu ta
kontuz bultza du atia.

Baña non urre txingarrak jetxi
biar zutenak zerutik,
ikusitzen du ama sartutzen
gelako ate txikitik;
joaten zitzaion gau guzietan
argitsuakiñ ixillik,
bere kuttuna ikusi eta
lo gozotsuan utzirik,
musu xamur bat kontuz emanda
ateratzen zan gelatik.

Erdi zabaldu ditu begiak,
ezkutatua argia,
segitzen zuen mugitu gabe
entzun naiean guzia;
baña oiean nola egiña
zeukan kabitxo guria,
eta gañera begiak ixten
aspalditxotik asia..
abo xabalka lo gelditu zan
aingeru zoragarria.

(Ibaizabal, 1902, Azaroa, 9.)

Aritzaldeko alaba

- Txaketa beltza, gona urdiña,
txesto polit bat besuan,
plazarakuan ikusi zaitut
txori ariñen pausuan;
begiak alai jarri nituen
gona barrena jasuan,
ala pozikan egongo nintzan
begira ordu osuan,
esanaz: "Zeñek atxi lezaken
uso polit au lazuan!".

Ainbesteraño gustaturikan
zure arpegi leguna,
berialaxen eskeñi nizun
nere naitasun biguna;
baña far gabe esan zenidan
galduaz alaitasuna:
- Gizarajua! Nekez zabilta
jarriaz kopet illuna,
eguzkia det adiskidia,
bera da nere laguna.

Lagun egiten dizun bezela
eguzki garbien galak,
zu txoratuko zaitu aurtxo bat
nola amaren magalak;
laguntza ori pozez artzen du
Aritzaldeko alabak,
bideko festak nola ez diran
izango noski makalak,
a, zer mantxunga atxitu duen
eguzki kopet zabalak!

Ni're ixilik joatiagatik
eguzkiakin batian,
mingañen punttan iruki zaitut
txintxilik ordu betian;
baña orantxen esango dizut
mirarik gabe golpian:
emango nuke errialtxo bat,
naiz izan nere kaltian,
laguntzen dizun eguzkiakin
izatiatik partian.

Zenbateraño maite zaitudan
jakiñ biazu ezikan,
zeren ez pentsa kontatutzeko
daukatala nik lotsikan.
Badakizu zer zure merio
egingo nuken kasikan?
Txardiñ xarrakin aste osua
pasako nuke pozikan,
zure onduan, ai ene bada!,
onla egotiatikan.

Berriz ikusi zindutanian
lengo illunabarrian,
zure ondoren ibildu nintzan
eizian bulebarrian.
Ez a1 dakizu txoriak nola
jostatzen diran larrian?
Ni jostatuko nintzake ala
zuk ez artzera txarrian,
naiz gero kontu guziak eman
Jaungoikoaren aurrian.

Erri osuan zu bezelako
bi ez dirala deritzat,
eta gañera artuba zaude
izarra beziñ argitzat;
nik eztakit zer merezi dezun,
laztan-laztana, saritzat,
bada Jaunaren almena banu,
artu zadazu egitzat,
berielaxe egingo nuke
zeru berri bat zuretzat.

Nere petxuko garra biziak
zuregatikan daudenak,
dira kupira gabetandikan
sutu azitzen nautenak.
Baña ez al du ezer merezi
onla sufritzen duenak?..
- Senarregana laister nua ta
zure biotzeko penak
esango diot zigor batekiñ
ateratzeko dienak.

(Ibaizabal, 1902, Azaroa, 23.)

(La Vasconia, 1903-X-20.)

Ama aurrari siaskan luak artzen

Lo, lo nere izarra
soseguz egizu,
lo, lo, ez negar egiñ,
zurekiñ naukazu;
munduan luzaruan
bizi bazera zu,
negarrez urtutzeko
denbora badezu.

Nere ume maitia,
ez al zera loti?
Amatxo zuregandik
ez dago urruti,
beste lanak utzita
inguruan beti,
lo arrazitzen dion
biotzeko bati.

Lo, lo, izar laztana...
Baña ametsetan
fartxua erakusten
dezu ezpañetan;
eztakit diozuna
zeñekin ote dan,
baña amarik gabe
ez urrutira joan.

Bide zuzenetikan
irtetian naita,
galdutzen da trebia,
ona ere baita;
ta nik nola zaitudan
biotzetik maita,
etzaitut, ez, utziko
zure ama naiz ta.

Lo, lo, arratsa dago
oraindik illunik,
argirik ezta iñon
izarrena baizik;
eta argi ori aiñ
bizia izanik,
zuriarekin eztu
konparaziorik.

Lo, lo, egun sentia
aize epeletan
gau illuna bultziaz
emen degu bertan;
txoriak asi dira
kantari bordetan,
sarri artuko zaitut
nere besuetan.

Baña, nere kutuna,
aserre zera zu?
Zeñek, zoragarria,
zeñek egin dizu?
Aita ta amarekiñ
amets egin dezu?(1)
Irri goxo batekiñ
baietz esan zazu.

(Ibaizabal, 1902. Abendua, 21.)

(1) Ibaizabal'en: *dizu.*

Gipuzkoatarren eta Erromakoen antziñako kondaira

Antziñako kondaira (1902) (1902)

*[Pablo Zamarripa jaunari donkitua ordañetan.
Fueroak eta libertadea.]*

1

Zertara datoz odol sutuan
ojuz aurrera?
Zertara datoz erromatarrak
euskal lurrera?
Beldurgarria dala diote
beren sarrera?
Ez datoz suak itzalitzeko
leku txarrera!

Oktabiano, gerrariaren
buruzaria;
bere banderaz estali nai du
mundu guzia.
Ire eskuan arkitzen dala
gure bizia?
Itxok apur bat eta sarri aiz
danen nausia!

Asko dirala arro sartuak
gure errira?
Eta zer dio! Ojala geigo
baldiñ balira.
Ez ikaratu! Laja igotzea
mendi goitira;
amilka asten diradenean
gutxiko dira.

Mendi basoan entzunik ondo
anai esana,
santzo irrintzan or or dijoaz
etsaiagana,
puskatutzera ziñez aurrean
ipintzen zana,
lajiaz pizti gaiztuarentzat
aragi jana.

Milla ta millak sartu ziraden
erromatarrak,
eta euskaldun mendi mutillak
ale bakarrak.
Uste zoroan guri kentzera
mendi ibarrak?
Non ziran diña oñezko zikiñ
aien indarrak?

Burrinbotzean sutzen zirala
ta asarrean?
Illak or daude mendi altuan,
ibai ertzean.
Zer uste zuten eraso arren
su txingarrean:
odol gabeak arkitutzea
euskal lurrean?

Oktabianok ezaguturik
dana galtzea,
nola zepuan eroritzen dan
otso gosea,
beldur ikaran gerta etzedin
gerra luzea,
eskatu zuen guda batean
bukatutzea.

Baita euskaldun agintariak
gizon itzean
erantzun zion: "Bai milla bider!
-bere pozean-
iru-eun mutill ortxe daukazkit
mendi atzean,
eta etorri onenarekiñ
nai dezunean".

Soro zabal bat berdez jantzia
Errezillkua,
erromatarrak zanpatutzeko
a zer lekua!
Burniz josita illotzik uzten
-ango gustua!-,
soro berdea gorritzeraño,
alajainkua! (1)

Aupa t'irrintziz eraso zien
arras gogotik,
odol berean bustita bazan
pilla galantik.
Arkaitzak ere altxa nai zuten
beren lekutik,
etsaiak nola erortzen ziran
ikustiatik.

Orretarako etorri ziran
koleratuak?
Zer uste zuten arkitutzea:
ardi lotuak?
Bost urterako mututurikan
gerra kantuak,
leiza zuluaz gordiaz bapo
zurriatuak.

Oktabianok zaiturik ura
bide txarrean,
mutillak ezur karrask ausita
illak lurrean;
bere-berela errabi biziz
ta su-garrean,
adierazi zuen lasterka
Erroma aldean.

Erromakoak lasaitziazatik
biotz kolera,
"Atozte -zien- gizonen gizon
geren lurrera".
Bai bigaldu're mutill pizkorrak
erantzueren,
esanaz: "Presta zaitezte ariñ,
sari (2) or gera".

II

Arrano bizi egalarien
modu berean,
eun euskaldun bildu ziraden
guztiz pozean;
Lartaun etxeko semea zuen
danen aurrean,
bai irten ere salto ta brinko
soñu gerrean.

Igeska urak duazten ibai
Tiber ertzean,
bere kontuan bezela dauden
mendi atzean,
zelai zabal bat sasi lar gabe
bide luzean,
an, an erortzen ziran illotzik
burni otsean!

Mendi mutillak, erromatarrak,
danak gertuak,
odoi tarteko tximisten gisa
su ta gartuak,
burni zorrotzak jazar bizian
elkar sartuak,
eta lur jota akabatzeko
amorratuak.

O, zeren gogor gudatzen ziran
mutill guziak,
lur egiñ eta odol beltzean
gero nasiak!
Amari deika oju tristean
ango antsiak!
Negar minduak eta txilio
izugarriak!

Utsa bezela arturik danak
karrixi otsak,
arkaitz gogorik etzan, ez, nola
aien biotzak;
petxu barrenen kamusten ziran
burni zorrotzak,
iru baña sei naiago utzi
jo ta illotzak.

Ara igeska, gelditutako
banakak zutik!
Ara igeska, mendian gora
jazar lekutik!
Baña zergatik itzultzen dira
orren gogotik?
Euskaldunaren eskuetan ez
erortziatik!

III

Gerrak aztu ta bizi zitezen,
bertan danari
beren alabak eskeñi zien
euskaldunari.
Baita mutillak ontzaz arturik
eskeñi ori,
an ezkontuta bizitu ziran
guziak ongi.

Anaitasunak azpiraturik
gerra tristea,
tronpeta otsan zabaldu zuten
gozoz pakea;
libru zarretan arkitutzen da
argi bidea,
eskudatzeko fueroak eta
libertadea.

(Ibaizabal, 1903, Otsailla, 22.)

(1) *Como hay Dios.* (Egillearen oarra.)

(2) *Sarri da gure laster.* (Id.)

Madalen

Madalen, alaba Madalen, alaba Madalen, alaba Madalen, alaba Madalen.

(Airea: Intxauspeko alaba dendaria.)

Baserritik zerebait apartean
Munu-mendi txokonen oñean,
arkitzen da Osasun-Iturria
arkaitz illun legunen gañean.

Entzuten da gereizpe eder artan
txoriaren kantatxo xamurrak,
iturritik irristaran jaisten dan
ur paketsu garbien murmurrak.

Maiatzeko eguzki atsegiñak
Munu-mendi txuritu baña len,
irteten da Osasun-Iturrira
Lur-gorriko alaba Madalen.

Begi zabal, ume zoragarria,
inguruan ezta aiñ ederrik;
gereizpean txoriak kantatzen du
zaitzen duen orduan bakarrik.

Iturrira allegatzen danean
betetzera bere pegartxua,
badirudi len baña berdeago
jartzen dala ango belartxua.

Menditikan eiztari bat jaisten da
itzal billa bide txigorretan,
sasiz sasi, gertatu dan artean
Osasungo iturrian bertan.

Ikusirik lurreko aingerua,
bi saltuan basauntza bezela,
joan da zerbait arrimatu ondoren
asi zaio izketan onela:

- Gazte eder berdiñik ez dezuna,
sasi larrik gabeko loria,
aize bigun epel laguntzallea
beziñ zera oraindik obia.

Zu zerade krabeliñen ostua,
menda berde gozua zera zu;
ur puxka bat, egarririk nago ta,
pegar garbi ortatik ekatzu.

Amorioz jaungoiko itxuak gaur
zuregana bigaldu nau onuntz...

Eran zazu egarri bazerade
ta bestela bazebilzke kontuz.

- Atoz, ene, nere besuetara...
Joaten zaio laztandu naiean;
bultzada bat emanda pegartxua
austen dio buruen gañean.

Korde gabe eiztari ausarta da
eritua lurrera erori.

Lur-gorriko alaba alegera
etxera da bidean kantari.

(Ibaizabal, 1903, Epaila, 22.)

Erretxinola

Zeru altuko bide garbian
erretxinola egaa legunez
kantari dua, gozabetea
kontentasunez.

Aingeru batek deitutzen dio
eztitasunez, ona izanik,
baña txoriak eztu entzun nai
bere esanik.

“Goititu zaite, atoz aguro,
zabiltza laister -dio gaixuak-,
entzun ditzagun zure kantatxo
otseztitsuak.

Utzirik baso, saroi, mendiak,
atoz egalez, atoz segiran,
oartutzera txoriak nola
izaten diran.

Zuk badakizu emen dirala
menda gozoak, lora garbiak,
eta Jaungoiko egiazkoen
mandatariak.

Arren, atozkit, egun berriko
txori politen esna zalea,
zeradelako berri onaren
ekartzallea.

Entzun naiean noizbait bezela
zure kantatxo xamur gozoak,
zer zorionez pasa litezken
ordu osoak!

Negu beltzean eroritzen dan
elurrak eta kazkarabarrak,
ez ditu inoiz bustiko zure
ego nabarrak”.

Aingerutxoak itz egin zion
asnas legunez txoritxuari,
baña txoriyak etzion entzun
aingeruari.

Erramuaren azpi aldean
iturritxo bat mur-mur egiñez,
a, zer pozkiroz gida zan ara
egaa ariñez!

Ispillu baten argi dizdizak
iturri garbi aren oñean,
txori laisterra gain-beeratu zan
itxumenean.

Gero, ai!, gero argi biurtsak
izanik ala engañatua,
lazo trebean arkitu zuen
azken ordua.

(Ibaizabal, 1903, Maiatza, 31.)

[Euskal-Esnalea, 1912-VII-15.]

Gaixuak!

Aize izoztu beldurgarria
gallendutzen zan indarrez,
mendi altuak, kanpo zabalak
jantziak zeuden elurrez;
eguzkiaren begiratua
etzan arpegi ederrez,
txori alegre kantari aiek
etziran ikusten errez,
nonbait gaixuak gordeta zeuden
elurtearen beldurrez.

Zugazti baten adar ertzian
gutzizko kontuz gordiak,
txoritxo batek zeukan kabia
eta kabian umiak;
amak beraren egal azpian
estali arren tristiak,
ume erbalak arkitzen ziran
gaixuak otzak pasiak,
eta txioka dardar ikaraz
ia illian gosiak.

Egaa zabalez eta koajez
aldendutzen da kabitik,
kanpo elurrez estali artan
zerbait billatziagatik.
Baña, ai!, baratz polit aietan
etzan arkitzen lorerik,
ala txoritxo koajetsua
saiatutzen zan alperrik,
zeren janari guziak zeuden
elur azpian gorderik.

Ogi apur bat arkitu eta
tristia guztiz kontentu,
egaa bizian umietara
beriala zan jiratu.
Zer poza senti ote zuben ark
zitzaionian eratu!
Ala txoriak mokuen punttan
ura zubenian artu,
zugaztiraño iritxi naian
etzan gaixua geratu.

Ama leiala allegaturik
arbolen aldamenera,
tunpadako bat ordubantxen zan
bazter batetik atera;
egalak oso purrkatu ta
eroritzen zan gaiñ-beera,
bere kabia zeukan arboltxo
zugaztiaren oñera,
nagiak jua balitz bezela
illa elurren gañera.

Eiztari bat, ai!, bere eizari
kontentu aundiz begira,
egite eder arren pozian
kantari dua errira;
txori txikiak beti txioka
artean bizi badira,
isildu gabe penagarriak
aizera ariko dira
amari deika, noiz biurtuko
ote zaioten kabira.

Egun sentien argi berriak
kantuz agurtzen diranak,
etziran entzun goiz triste artan
lenaz entzuten ziranak;
kaban epel bere amakiñ
gutziz kontentu zeudenak,
ai!, txori txiki eziñ egonak,
lenago arren gizenak,
gau luze artan gosiak eta
otzak ill zituen denak.

Eguzkiaren indarrak gero
bultzarik aize txistuak,
etziran asko pozkiratutzen
zugaztiko umetxuak;
umezurtzaren gisa lajiak
ziran eiztari gaiztuak,
nola etzuten zeñek emanik
lengo atsegin gozuak,
amarik gabe nola biziko
ziran umiak?... Gaixuak!

(Ibaizabal, 1903, Garagarrilla, 21.)

Ama baten penak

- Eskutxotik eldu ta
eskalletan bera,
paxtel bana emanta
etzera atera,
nere Julitarekiñ
lenago kalera,
eskolik ez dalako
antxen jostatzera?
Non dezu aizpatxua?
Non ibildu zera?...
Eztakizula non dan
esanaz onera
zatoz zure amaren
begien aurrera?
Jesus amoriua!
Jesus biotz bera!
Zu nere doloriaz
kupitzen bazera,
arren bildu nazazu
aurtxua etxera!
- Amatxo, nola beste
denda aundi artan
amoñakin goxuak
genituben *ñan ñan*?
- Non, ene, non?

- Eztaki

Piakiñ lenguan
paxtel aundi bat nola
ikusi genduan?
- A, bai! Pepaenian.

Zer gauzak goguan
ume berritxu onek
gordetzen dituan!
Eta zer?

- Anitatxo
aizparen kontuan,
antxen biak utzita
alkarren onduan,
nere amonagana
joan nintzan orduan.
Amatxo, kulpa denak
eman Anitari ,
zergatikan Anitak
esan zidan neri
ark egingo ziola
kontu Julitari.
Ontan kale kantoian
ama larriari
azaldu zaio ume
zoragarri ori,
Besuak zabalduta
biotzen pozgarri,
eman diozka bi, lau
sei laztan berari,
bere erraietako
biotzen puxkari.
Aurtxuak eldu dio
gozoz amatxori,
eta amak malkotan
laztanka berari,
begiratuaz zeru
eder garbiari,
bularra zabalduaz
berri eder ari,
nola txori txikiak
udaberriari,
zer gozoz, zer pozkiroz
ta zer miresgarri

amak eman ziozkan
graziak Jaunari,
aurtxua besuetan
ziolako jarri!

(Ibaizabal, 1903, Uztaila, 26.)

Juana eta Martiñ

1

Grazi aundiko beltxeran polit
zoragarriko laztana,
ortz errenkara txuriak beti
erakutsitzen dauzkana,
mirabe ondo itzegiñetan
goxuagarik ez dana,
baña begiak jarri zituen
ezkero Martintxogana,
ez dauka lengo edertasunik,
galduba dago diena.

Martiñ txit mutill panparroia zan,
patxandiz jantzia, kontxol,
gazte egoki jostalaria
apaintzen zana ondotxo;
baña galaia goiz bat ezkero
ez dabill len beziñ goxo,
ikusi zuben ezkeroztikan
begi beltz eder Juanatxo,
gizarajuak ez daki nola
berekñ egiñ panpantxo.

Beltxeran eder zoragarria
etxe oneko dama zan,
mutilla berriz fortuna txarrez
bizitzen zana pobrezan;
bien arteko diferentzia
nola ain txikia etzan,
maite zuela esan nai zion
betiko sinistra zezan,
baña mendian lotsak artuta,
ai!, etzekien zer esan.

Bere guraso biotz gabeak
ikusi arren urtutzen,
ez diote nai diru zaliak
damari utzi ezkontzen;
naiago dute bertan ikusi
kupirik gabe erotzen,
naiago dute bertan illotzik
asnasa gabe erortzen.
ez laja mutill ezer ez duen
beartsuakiñ batutzen.

- Animatikan esaten dizut:
ni bizi naizen artian,
nere Martintxo, maiteko zaitut
biotza bete betian.
Mutillak gozoz erantzun dio:

- Biok alkartu gaitian,
Amerikara nua segiran
fortuna baten bidian...
Eta ara zer esan zituzten
gero etxeko atian.

- Nai al dirazu?

- Biotzetikan!

Laztana, ez nai aztuko!

- Bene benetan?

- Naitasun fiñ au

etzait sekula oztuko!

- Nere Martintxo!

- Nere ametsa!

Ezta sortu ta sortuko...

Juramentuba eskeintzen dizut;
ni zutzaz aztu orduko,
nere biotza penaren kargak
lenago luke urtuko.

II

Ainbesteraño maite izan da
bi urte pasa baña len,
pixka pixkaka naitasun aiek
ederki aztubak zeuden;
naiz benetako juramentubak
biotzetik irten arren,
galai egoki gazte batekiñ
biak egiñik alkarren,
txoko-txokuan Martiñ lajata
ttaka ezkondu ziraden.

Martiñ tristia fortuna billa
Amerikara joana zan,
alare bere etorkizuna
etzan uskeri bat izan;
Juana ezkondu zan egunian
faltso gezurtien gisan,
Martiñengatik zer esanikan
iñork iduki ez zezan,
beste panpoxa batekiñ *ttaka*
ezkondu ziran elizan.

Juanak Martifiengatikan dio
aiek zirala itz onak,
Martiñek berriz kulpa zuela
arri entzuten zionak;
baña gezurrak nola diraden
bat eta beste dionak,
orrenxengatik mundurik mundu
daude zabalduak sonak,
txarren-txarrenak dirala beti
andriak eta gizonak.

(Ibaizabal, 1903, Abendua, 27.)

Ametsak

Jokatzen det loterian
eta oraingo aldiyan
atarako zait agiyan;
etxe eder bat altxatutzeko
zeren naguen premiyan,
guztiz leku agerian,
Kontxaren erdi-erdiyan,
antxe bizitu nadiyan.

Nai izan auzuan sala,
ardo lekuba zabala,
orixen izan dezala;
arrizko torre luze eder bat
begiratzeko dubela,
zeruba urdiñ daguela,
Santander gañeko bela
ikusi litekiela.

Izaten bada saritza,
joango gerade Parisa,
aberats askoren gisa;
laguntzallerik biar badegu
artuko degu Arbiza,
etzaigu faltako itza,
dalako beraren giltza,
baña alperrik gabiltza.

Beti urtetik urtera
sari aundiyen bidera
ez gera gaizki atera,
loteriyako paperen billa
muturrak austen kalera;
ondoren orla bagera,
seguruba da galera,
noizbait oroituko gera.

Asiyak gera gazterik
irabazteko pozturik,
burubak aizez beterik;
jokatu eta guziya galdu
ez degu egiñ besterik;
jaunak, onlako festarik,
etxera boltsa usturik,
ez gaude aberasturik.

Dalako joku *noblia*,
eta maularik gabia,
tentatzen daki jendia;
arraiak joan da sariak bota
ori da gure idia;
buru txarraren jabia,
askotan luke obia
jua balego lur bia.

Eztakit zenbat urtetan,
beti sariya ber-bertan
ibilliya da txeletan!
Irabaziyak jartzeko nintzan
berialaxen errentan,
ezpaldiñ bazan urretan,
Bankuko paper zarretan,
baña azkenik zorretan.

Diruba juanik eskapa,
igual asten naiz piskaka
ezagunari eskaka;
jokatu eta an juango dira
binaka edo launaka;
gero erdi arrastaka,
burubari arraskaka,
ondo nua... atzeraka.

Zorigaiztozko jokua,
kofre gorriyen txokua
billatzen duben kakua;
neri eraman diratenakiñ
beteko zuten zakua;
jarriko nuke lepua
sartzen nautela takua,
ez txarra alajainkua.

Al dan guziya jokatu,
nai dana eziñ logratu,
ez degu lan txarra artu;
ontzako zarrik ez genezake
modu onetan sobratu;
ustez ederki obratu,
baña eziñak kobratu,
orrek amolatu gaitu.

(Baserritarra, 1905-VI-8.)

Uda ederragua da

Aize izoztu beldurgarriya,
saltoka kazkarabarra,
a zer lagunak txukatutzeko
beartsuari negarra!
Sugurretikan oliyua ta
auzuan ardo naparra,
kalian ezer billatzerik ez,
etxian otordu txarra,
negu beltzian amolatzen da
pobria bakar-bakarra.

Neguba dala gauzik onena
txokaturik det aditu,
eta benetan au esatia,
jaunak, meritubak ditu;
eztula gogor, katarrazua
erozein moduz atxitu,
jateko gogo geiago eta
irabaziyak gutxitu,
erropa xarrak eta eskerrak
ezpazaizkiyo txikitu.

Eguzkiya're ezkutatuba,
zeruba beti goibela,
turmoi tartetik tximist argiya
sutan bigaltzen dubela.
Zer du negubak nai izateko,
gaiztotzen bada berela?
Geiena jota bere mesere
batek esan lezakela:
oieratzian arkakosuak
pakian uzten dutela.

Ezta ikusten krabeliñikan
menda fiñakin nastuak,
beren lekuan azaltzen dira
zut-zuta masalaztuak;
mendi gañian elurra zuri,
lora lekuak aztuak,
arbol galaiak *pir pir* egiñaz
banaka dauzkan ostuak,
eta daudenak aize izoztu
gaiztuak jo ta beztuak.

Pobre beartsu kupitubak zer
lezake neguban arki,
bazter guziyak elur aiziak,
ai!, nai baditu ebaki?
Udak portatzen daki mill'aldiz
negubak beziñ obeki,
eztu balio seta gaiztuak,
au erozeñek badaki:
otzak biziya atera eta
beruak ematen daki.

Beti bizi da ganbaran edo
erozeiñ etxe txarretan,
eramaten du jan nai dubena
eman ezkeror zorretan;
ez bildur izan, ezta itoko
Bankuko paper zarretan,
diru pillikan naitare eztu
errez jarriko errentan,
Aritz-azpiko indiyen
gisa ontzako urretan.

Udaren gabak alaiak dira,
alaiagua eguna,
kariño aundiz asnasten dala
beraren aize biguna;
izoztu gaizto arren ordez da
atsegiña ta leguna.
zabaldutzen du laztandu naian
daraman gozotasuna,
uda ederra orrengatik da
pobre guziyen laguna.

An azaltzen da arto berdia,
azaldutzen da gariya,
erakutsiyaz bere buruba
urre kolorez jantziya;
marrubi gozo, esparraguak,
tomate guri-guriya,
osto tartian jostatzen dala
ginga anpolai gorriya,
matsa, udare, melokotoiak,
eska liteken guziya.

Orrentxengatik pobria danak
beti bizi nai du udan,
ala neguban galdetutzen du
laguntzallia nun duban.
Eta nola ez galdetu beste
ezer ez badu munduban?
Menderatuba baldiñ baleuka
egon gabetandik dudan,
urte osua jarriko luke
uda ederren moduban.

(Baserritarra, 1906-I-17)

Kabiya

Burriaien kabiya
lengoko goizian
billatu det pareta
urratu batian:
eraman da utzi det
kaiol politian,
leiotikan kanpora
txintxilik iltzian.

Nola *txio txioka*
ixiltzen etziran,
ar-emiak janakiñ
an ziran segiran,
barrena sartu naian
kaiolaren jiran;
gero alien billa
andik joaten ziran.

Mokuan artu eta
egalka kanpotik,
biyak janariyakiñ
an ziraden pozik,
ausi ta sartu naian
alanbre tartetik,
umiari alia
ematiagatik.

Ta izan biar zuten
añ ale goxuak,
guri-guriyak zeuden
kaiolan presuak,
luma berri politez
apaintzen gaxuak,
nola apaintzen diran
mendiyan xoxuak.

Guraso onak nola
aurra maite duten,
ala kaiolen jiran
ziraden ikusten;
mokoka alanbriak
ausi nai zituzten,
ia libertadia
logratutzen zuten.

Txotx bat igurtzi nuben
bixkakiñ orduan.
txoriyak igarriko
etzuten moduan;
ipiñi ziraneke
kaiolen onduan,
biyak erori ziran
bixkaren lazuan.

Kaiolatik nituben
umetxuak artu,
eta beren lekuban
ar-emiak sartu;
utzi orduko zuten
txikiyak egaatu,
baña leio aldera
etziran jiratu.

Txio txio ziyoten
kaiolan tristiak,
merezi etzutenak
atia ixtiak;
deitu arren etziran
ageri gaztiak,
pena ematen zuten
ala ikustiak!

Urrengo egunian
leiora ixilik
joan eta ikusi det
kaiola txintxilik;
bere txoko-txokuan
lumetan bildurik,
gaxuak illak zeuden...
penaz uste det nik!

Izan litezke seme
eta gurasuak,
gertatzen zaizkatenak
onlako kontuak.

(Baserritarra. 1907-II.16.)

Zeñek esan?

Gure lumaren arrasto danak,
jakintsu askok diyonez,
argiratzeko ez dira diña
nik irakurri detanez;
eskribatzalle txarrak gerala
diyote, ikusten danez;
ta ni poeta nintzalakuan
egitez nola izenez,
pozez danari kontatzen niyon...
ta ordurako izan ez!

Aize putzaren moduan dira
gure zentzuen indarrak,
kemen gabiak, nola sukalde
txokoko egur igarrak;
naitare piztu eziñ diranak
biyotz mugiren txingarrak,
alperrik dira, ai!, gure deiak,
alperrik gure negarrak,
gu jo gaituzte geradelako
danak bertsogille txarrak.

Nondik pentsatu nezakian nik,
nondikan eman goguak,
baziradela ezkribatzalle
ni baño abillaguak?
Baldinda esan ez baziraten
Euskal Erriko maisuak
gure bertsuak danak zirala
txarra baña txarraguak,
etzizkiraten biziro errez
neri moztuko eguak.

Eta neri nork esango ziran
gure euskerazko lanak
dana guziyak dirala iñon
etartu ez litezkenak?
Asko jakiñak diyote mami
gabiak dirala denak,
biar aundiko zentzu ederra
agitz urruti dutenak,
azaldu diran izkribuetan
izan litezken txarrenak.

Mitxirrika bat mandataritzat,
nola joaten dan uxua,
lorarik lora zentzuen billa
bigaldu nuben gaixua;
erramupian ezkutatua
fin-finka xoxua (1)
entzunak bidez erretxiñolen
kanta eztitsu goxua,
bañan etzuben arkitu neri
falta zitzaidan zentzua.

Ni ere zerbait nintzalakuan
mintzatu nintzan lenago,
zer naizen jakin detan ezkerro
oraiñ damutuba nago;
nere biyotza samintasunen
penaz eroriya dago,
zuek, goititu zeraten jaunak
zerua baña gorago,
barka nazute oraingua ta
ez det egingo geiago.(2)

(*La Baskonia*, 1907-II-20.)

(1) Lerro ontan zerbait falta dala dudarik ez da.

(2) Bertso auetan ikusten danez, norbaitek euskal idazle edo bertso-jartzailleen aurka itzegin du. Nor ote? Bearbada Karmelo Etxegaray jauna izango da. Ikus aren *Apéndice a la obra Noticia de las cosas memorables de Guipúzcoa*, Introducción, Tolosa, 1901.

Erritarrak

Gure lurreko erritxo polit
txukun batian,
gazteri dana plazan biltzen da
jai artsaldian,
atabal eta sasi danboliñ
txistu otsera
kriskitiñ fiñak biatzez joaz
dantzatutzera.

Baita ni ere lagun birekiñ
plazan bertara,
arrimatuaz dantzatu naian
neskatxetara;
ipiñi ere agur egiñaz
beren onduan,
baña far-antzan arkitu giñan
burla moduan.

- Ez a1 dezu nai nerekiñ ezer,
urne maitia?
Ez a1 dezu nai nerekin pasa
arratsaldia?
Ez a1 dakizu illuna laister
gañian dala,
eta jotzian Abe Mariya
ezer ez dala?

Begira zaiza sasi danboliñ
alegri orri,
jo ta jo nola jartzen zaiozkan
masallak gorri;
zu onratzeko doñuba dala
ikusirikan,
zerengatikan añ gogor zaude,
zerengatikan?

Jakiñ nai nuke zeren meriyo,
ai!, nazun uzten...
- Zergatik gure erri danian
esaten duten
nai dezutela dantzatu beti
agarratuta,
añ estu nola bageunde sokaz
amarratuta.

Eta orrela dantzatutzia
pekatuba da!
- Zer esan dezu? Danik onena
orlaxe bada?
- Zuk diyozuna izanda ere
nik naiagatik,
amak txeleta egingo luke
leiatillatik.

- Bañan, txorua, zaude ixillik!
Ez esan ori!
Urte asko da nola kontatu
ziraten neri,
oso poliki eldu eta zuk
ez uste ala,
gazte denboran zedorren ama
ibiltzen zala.

Esan zaiozu zure amari
etxeratxian,
zuk ez dezula kontrabandorik
etxe atxian.
Gazte liraña zeran meriyo
nai zendukela
dantzatu, ama gazte denboran
bezel-bezela.

Pekatu dala esaten dute
erri danian,
eta zerebait izan liteke
diyotengan.
Laister joango naiz galdetutzera
aitonagana,
ta egingo det andik aurrera
bere esana.

(Basetitarra, 1907-X-26.)

Arrai zalia

~ ~ ~ ~ ~

“Zer ederra dan txardiñ erria!
Zer ederra dan antxua,
udako berdel bizkar gizona,
txitxarrua ta pantxua!”.
Bizkar gañian biatz birekiñ
laister egiñik gantxua,
ateratuaz ezurrik gabe
alako mami trontxua,
orla ari zan predikatutzen
Joxe Domingo Mantxua.

“Arrantzaliak nola jatorrez
arrai zaliak geran gu,
eper ederra bestek jatia
askotaz naiago degu;
ollanda gazte gizen-gizena
mayian jartzen bazaigu,
despreziyozko begiratuba
laister egingo diyogu,
zergatik guri orlako janak
onik egiten ez digu.

Baña potaren puska legorra
ketan ederki beztua,
alako jana zanpatutzia
ura bai dala gustua!
Gañera bada beraren ustel
usaiarekiñ nastua,
nik beintzat errez egingo nuke
bost errialeen gustua,
naiz gero esan: “Ganbelerako
a zer nolako astua!”.

Zeñek ez du jan trinpoll erria
eta legatzen arraba,
ikusi utsak eragiñ azten
dutenak abuan baba?
Eta nork ezur zorrotz aiekiñ
arroka beltzeko kraba,
jan ordurako jartzen zaiona
eztarriyan ezur traba,
pasi az gero amolatuba
kasikan itotzen gaba?

Kabuxa ere ezur zorrotzez
ondo apaindurik ala,
nork esaten du urdai azpiko
giyarra obia dala?
Nik agintzera arrai oiekiñ
esango nuke berela,
ikusirikan kabuxa jaunak
meritu asko dubela:
"Ori jan biar duben gizonak
kendu dezala txapela".

Zer nai dezute konparatzeko
jarri muxarren onduan,
ez baldin bada mokadu goxo
oberik sortu munduan?
Uda partian gusto ederra,
ederragua neguan,
ezagutu nai ez al dezute
arrazoi gizon moduan?
Egiya al da?".

"Bai, bai, ala da".

"Zer zabiltzate orduan?".

(Baserritarra, 1907-X-9.)

Eguarriyetako turroia

Eztakit zeñek bigaldu ziran
lengo batian
turroi puska bat Alikantetik
nere kaltian.
Añ zan gogorra ormigoi ura,
arraietua!,
asko gizonen buruba baña
gogorragua.

Zer egingo det puska zar aundi
oni begira,
ikaratuta ortzak kolokan
jartzen badira?
Puskatutzeko artu nai arren
esku labana,
badakit zierto gerriyetatik
joango zaitana.

Zerra koskor bat oroitu nintzan
an sukaldian
biar zubela egon txintxilik
iltze batian;
asi naiz austen sirri ta sarra
egiñaz otsa,
baña aguro galdu ziyozkan
iru-lau ortza.

Ezagaturik nere indarra
añ zala utsa,
auzoko bati eskatu niyon
bere laguntza;
maukak jasota an zan aguro
ate oñian,
aizkora luze zorrotz batekiñ
bizkar gañian.

Eman diyozka eztakit zenbat
golpe gogorak,
eun metruan aitutzekuak
Erramun gorrak.
Jo du indarrez nola jotzen dan
zi za aritza,
baña, ai, turroi ormigoizkua
arkaitzen gisa!

Ikusirikan alper-alperrik
zala lan ori,
leiotik deitu niyon auzuan
ziran denari.
Baña etzuben ezer baliyo
ango auzuak,
nola indarrez eman ziyozkan
aizkorazuak.

Ezta labanik, ezta zerrikan,
ezta aizkorik,
lertuta ere orri zati bat
kentzen diyonik.
Emen egin dan lan guziya da
alper nekia,
zeren turroien orde z bigaldu
nauten blokia.

Azkeneko balaz bete det
nere pistola,
au ikusi ta ia biguntzen
ote dan orla.
Nabaiturikan galduba zala
neke guziya,
egondu nintzan ekarritzeko
artilleriya.

An dago salan Alikanteko
turroi zatia,
nere partetik nai dubenentzat
pozik utziya.
Iñork nai badu gaur bertan egiñ
beraren jabe,
esan dezala besteren batek
eraman gabe.

(Baserritarra, 1927-XII-21.)

Nola aizen askotan
añ gaizki ikusi,
orreatatik biar dek
eratia utzi!
Ez a1 dek neregandik
oraindik ikasi?
Mutill, baldin nai badek
luzaruan bizi.
erariyari laja
akiyok lenbizi!

Irikiya badago
etxeko atia,
onena egingo dek
altxa ta joatia;
nola arkitzen aizen
ederki betia,
argatik dek iretzat
askotaz obia,
bestela pasako zaik
gañetik tranbia.

(Basemitarra, 1908-I-4.)

Sagardotegiyak

Argiratu nai ditut
lengoko berriyak,
esateko zer ziran
sagardotegiyak;
nik emen kontatutzen
ditudan guziyak,
gezurrak ez diranak
dirade egiyak.

Sagardotegiya zan
gutzizko illuna,
ezagutzen etzala
gaba ta eguna;
sagardua bikaña,
gañera leguna,
berrixukerirako
askoren laguna.

Krisillu bat txintxilik,
nola gero, nola!
Lumera usaia ta
kia dariyola;
iñoiz merezi zuen
alako krisola
jo ta puskatutzia,
arrayiak pola!

Arrizko brasero bat
txarra ta zikiña,
Igeldoko arrubi
aietan egiña,
erretzeko mokadu
goxua ta fiña:
bakallu zarra edo
bestela txardiña.

Txapelakin aizeka
ondo makurtuta,
kasikan braseruan
sugurra sartuta;
txardiñ zarrak kiskurrez
guziyak gartuta,
jaten ziran piñuben
usaia artuta.

Baso bat prestatzeko
eskatzerakuan,
ez beintzat janaririk
laja braseruan;
bada upel gañeko
katubak orduan
salta ta jartzen ziran
beraren kontuan.

Ez bazan krisillura
begiratzen gora,
askotan sartutzen zan
babilla lepora;
eta jatxitzen bazan
andikan kolkora,
agur larruba eta
agur alkandora!

Errenkaran bi edo
lau banku luziak,
galtzak garbitutzeko
zikiñez pasiak;
katu zulo aundi bat
kaleko atiak,
aizez preskatutzeko
sagardoz betiak.

Erozein paretetan
arrimatzen bazan,
zuritu biarrian
beztu egiten zan;
eta broman lurrian
nai bazuben etzan,
lixiban sartuta're
garbituko etzan.

Nola ziraden lujo
aundiyen zaliak,
ikusgarriyak zeuden
goiak eta biak;
kurtina bordatubak
txintxilik pariak,
fiñez ziruditela
armama sariak.

Jayian pagatzeko
asteko basuak,
upel aurriak ziran
kleraz markatuak;
guziyak zuzen-zuzen
errenkaratuak,
ziruditela pauso
ikasten kintuak.

Sagardo saltzalliak
baziran amonak,
ezkongai, ezkondubak
eta alargunak;
txit ondo itzegiñak,
guziyen lagunak,
eta gañera ziran
danak euskaldunak.

Orañ luz elektrak
egiten du argi,
eta guziyak daude
sala bezin garbi;
oraindño bezela
segitzera, aurki
leku txukunagorik
ez liteke arki.

Upel garbiyak eta
sendo josirikan,
ezta erraz arkitzen
ederragorikan.
Baña zer baliyo du
orla izanikan,
ez baldin bada saltzen
sagardo onikan?

Lenagoko sagardo,
pitar da zizarrak,
progan jartzen zituzten
gizonen indarrak;
berriyak onak ziran,
txit bikañak zarrak,
baña orain saldutzen
diran denak txarrak.

(Euskal-Esnalea, 1912, Azarua, 20.)

Estropadak Egia ote da?

Estropadak, egia ote da? (1930) (1930) (1930)

Estropadik eztala
udara onetan,
ori kontatzen dute
leku geienetan;
asko gelditu biar
dirade penetan,
ez ikusi biarra
zutik txalupetan
bulla dariyotela
danak erriyertan.

Jokatzeko eguna
allegatutzian,
eta siñale danak
jarri ondorian,
beti bazuten zerbait
treña bakoitzian:
batian iskanbilla,
ojuka bestian...
Izugarriyak dira
orrela astian!

Noizbait jokatutzeko
prestatzen badira,
altxa ta berriketan
berdiñ asten dira;
ikusi izandu det
aien erretira,
jokatu gabetandik
saltatzen errira
eta andikan joaten
sagardotegira.

Bogalari bikañak
eustian lanari,
badakite altxatzen
onra erriyari.
Eta asarretzian?
Gezurra diruri!
Naiago amor eman
baña len ñori,
biziya kendu... iru
baso sagardori!

Garbi aitortu nai det,
gizonak bezela,
oraingo gaztiakin
ari ez naizela;
ez dakit mutill abek
diraden orrela,
baña iduritzen zait
esan litekela
lengo zarraren antza
izango dutela.

Treñarekin etortzen
ziran kanpotarrak,
gaitzak ziraden neurtzen
beraren indarrak;
emenguak oju ta
aiek deadarrak,
a zer mutillak danak,
onak edo txarrak,
arraunaz berotzeko
alkarren bizkarrak!

Pena artzekua da
añ jende gaztia,
treñero apustuban
ez ikusitzia;
batzubek *mar-mar* daude
ori gertatzia,
zeren diran bi festa
eder galaztia:
bat arraunian eta..
ojuka bestia.

(Euskal-Esnalea, 1915, Uztaila, 30.)

Añ eztitsu itz egiten ziran
eta añ biguntasunez,
aietxek entzun eta biyotza
bete ziran zorionez;
gabaz izarra ziruriyena,
lora garbiya egunez,
zeru zabalak aukeratuba
jazteko edertasunez,
nork zezakian *bistek* bezela
estali laztantasunez!

Esku emanaz andik kanpora
penatuba ninjuala,
biyotzez esan niyon bi itztxo
esan biar niyozkala;
nik uste nuben nere esanaz
benetan gustatzen zala,
baña kupida gabe algaraz
erantzun dit beriala:
- Oker zabiltza; bi illabete
dira ezkondu nintzala!

(Euskal-Esnalea, 1916)

Zu ta ni

Lasto me-mien billa zebiltzan
bi txori txiki-txikiyak,
arbol gañian, ail, egiteko
bakoitzak beren kabiyak;
baña batetan nik ez dakit zer
pentsatu zuten txoriyak,
aren kontentu apaindutzeko
kabitxo polit bat biyak.

Ni ere zure ondoren nabill
enamoratuba dana,
baña eztakit amoriyorik
sentitzen dezun nigana;
baldin-da ondo uste badezu
zoramen laztan-lasztana,
nai dezu biyak egin dezagun
txoriyak egin zutena?

Baietz esango bazenirake
ume on baten moduban,
itz eder ori zabalduko det
berialaxe munduban;
eta gañera jakingo dezu,
maitia, nola orduban
pena guziyak ateratu ta
sartuko nazun zeruban.

Jakiñik maite zaitutala nik
biyotz t'anima guztitik,
naitasun aundi on au aztuta
joan ziñan Donostitik;
gelditu nintzan negar ta negar
egiñaz biyotz eztitik,
nola aurtxua ateratzian
bere amaren tititik.

Zure begi beltz tentatzalliak
beti famatutakuak,
ondo dakizu dirala nere
penaren kolorekuak;
gau izarratu ederra bañan
oraindik ederraguak,
penak kendutzen dakizkitenak
beraren begiratuak.

Erregutuko nuke zerura
pozkiroz bein ta bi aldiz,
baldin-da nere pentsamentuban
argi errañu bat balitz,
eskeñiyaz añ egi ederrez
eta borondate aundiz
nere anima, baldin-da gure
Jainkuarena ezpalitz.

Amarentzako leku txiki bat
kontatu nizun lenguan
guztizko kontu aundiz neukala
biyotzen txoko-txokuan;
sinista zazun amoriyu au
zenbateraxiokua dan,
zuk nai badezu gordeko zaitut
nere amaren lekuan.

Baña badakit itz xamur or i
alperrik esan nizula,
zere goguan daukatan burlaz
erantzun zenidazula:
zure petxuko atia joko
banu, edeki nazula,
laister esango zenidazuke:
"Jainkuak lagun dizula".

(Euskal-Esnalea 1916, Uztailla. 30.)

Siaskaren onduan

Siaskaren onduan

*Nere maitia, lo ta lo
egin biezu luzaro;
zuk orain eta nik gero
biyak egingo degu lo.*

Begiratutzen diyo amari aurtxuak,
esan naian bezela zerebait gaixuak;
amak kantatzen dizka kantatxo goxuak,
baña lorikan eziñ egin du uxuak.

Ama zoratuko da, baña nola, nola!
Bere lastana eziñ pozturik iñola;
malkua masallian beera dariyola,
ikaratua aurra ill biar zaiola.

*"Pupu dezu, maitia" lezaioke esan,
zeren aldamenetik mugituzten eztan;
amaren pena nola biyotzekua dan,
eztakit samiñago zer liteken izan!*

Gorontza askatuzten diyo beriala,
petxu txuri-txuriya agertuzten dala;
bere begiratuak zirudiyen ala,
"Non dezu, non, pupua?" galdetzen ziyola.

Amak estalitzen du kontuz berritikan,
biyotzeko malkuak gorde eziñikan;
aurtxua poztutzeko ez dakit danikan
ezer bere amaren lastana baizikan.

Goxo-goxo artu du luak iya-iya,
txuku txuku eranaz amaren titiya;
geldi ibiltzen diyo siaska txikiya,
esnatu ez deriyen etzeko gloriya.

Kantatzen diyo: "Nere maitia, lo ta lo
ixil-ixillik egiñ biezu luzaro;
siaskatxu ortan zuk orain ta nik gero,
nere izarra, biyok egingo degu lo!"

Odoi illun tartetik, alako moduan,
illargiya biyari begira zeguan;
ama ikusten zuen siaska onduan,
alkiyan exeriya aurraren kontuan.

"Zaudezte ixilikan, aize indartsuak,
nere laztan-lasztana artu du-ta luak;
ez dezute ikusten ume gaixotuak
nola penatzen nauen eziñ gozatuak?"

Ezta ama onaren bezelako itzik,
ezta xamurtasunez alako biyotzik;
umiari laztanka asitzian pozik,
eztakite ematen dozenaka baizik.

Far-irriya azaltzen zaio ezpañetan,
nonbait aingerutxua dabill ametsetan;
ez galaztera lua, amak zenbatetan
artuko ote luke bere besuetan!

Zerbait sosegaturik lengo penatikan,
ama ona irten da bere gelatikan,
oñ punttetan ixillik eta geldirikan,
ume zoragarriya lotan utzirikan.

(Euskal-Esnalea, 1916. Irailla, 15.)

Pelotariyak

Eibarko txikiya

Onen txestotik ateratzen da
pelota txit zatituba,
naiz bera izan txatar motela
edo naiz izan pisuba;
zenbait plazetan sartu azi du
patrikerako izuba,
lau modutara ezagututzen
dute guztien maisuba.

Billabonako Mainguba

Odol biziko pelotariya
plazaratu zan gazterik,
ez da ikusi iñor egiten
ark bezin sake gaiztorik;
aurrian jotzen dubenak berriz
egiñ nai ezik boterik,
pelota gogor ebakitzeko
ez da azaldu besterik.

Mardura

Ankaz azkarra, buruz abilla,
Plaza ongi du betetzen,
maneju ona daukagañera
pelota ongi baztertzen;
kontrariyuak gutxitan diyo
nai aña bolia artzen,
oni partida irabazteko
ez ditu lan txarrak jartzen.

Elizegi

Erremontian nola elduta
biyak ederki dakizki,
indarra eta beso libria
sobra berekiñ daukazki;
zerbait maliziz jazten danian
duda gaberik da aski,
onenen kontra jokatu eta
irabazitzeko noski.

Baltaxar

Au da Marduren plaza laguna,
aurreko jokalaria,
begi zorrotz dun mutil ernia
biziro bildurgarriya;
kontrariyua bere lekuan
naiz ondo egon jarriya,
kontugabetzen bada aguro
artuko diyo neurriya.

Brau Txikiya

Errebes eder, lasai galaia,
meritu aundiko juak,
esnatuko du kontrariyua
tentatzen badauka luak.
A zer mutilla billatutzeko
txokuak edo txuluak!
Plaza danetan oparo ditu
irabaziyak txaluak.

Bergarrara

Indarrez jo ta egiten badu
pelotak zorrotz botia,
beso azpitik tiratutzeko
beretzako da obia;
egokiya ta sasoiekua,
batere bildur gabia,
dudarik gabe ez da erozeiñ
onlako ditxen jabia.

Brau zarra

Onen mugirak biziya dira
beti partida danetan,
txantxarik gabe jokaturzen du
irabaztera benetan;
bere bolia fiñakin daki
pelota jartzen anketan,
orreatatik du kontra dubena
erabillitzen neketan.

Portal

Urte bete da geienez ere
txestoz egiña sarrera,
nonbait argatik erortzen zaizka
iñoiz pelotak lurrera;
baña bolia indartsu arrek
bultzatzen badu aurrera,
moda berriko kolejiuan
egiña dauka karrera.

Meltxor

Mutiko pizkor korajetsua
asten danian saltatzen,
irixko gazte bizi-bizia
dirudi plazan jokatzeko;
oso da fiña, argatik daki
azken tantoraño eltzen;
Meltxor'en faltan ez da partida
berialakuan galtzen.

Zarrak

Lizurume ta San Juan izandu
dira blekari osuak,
Joxe Juakin da Txikibar zalla
fin eta baliosuak;
Potona ona; Bega zimelak
jarriko ditu lazuak,
jokatu eta irabazteko
lagundutzera besuak.

Gaztiak

Sanperio eta Pasiegua,
Antonino ta bestiak,
azaltzen asi dira plazara
txit pelotari gaztiak;
antxen bildutzen dira galaiak
langilliakiñ nastiak,
gure oitura zarrak ez baitu
merezi galtzen uztiak.

Arkibidea

Biktoriano Iraola Aristigieta (1841 - 1919)	7
Au poza senti det!	11
Abenduaren 7 ^a 1688-garren urtean	14
Guda, gudariak eta beren itz-bideak	17
Lore igartua	22
Jose Maria Zubia "Mari"	24
Pedro Calderón de la Barca jaunari bere eunkian	28
Bai pozik	33
Txurruka Trafalgar-en	34
Artzai-jolasa	39
Erriko seme donostiarra	44
Donostiari	45
Bere seme batek Donostiari	51
Irakurgai txiki bat beste batetik moldatuba ...	55
Euskaldun leial bat	58
Iñauteriyak Donostian lenago eta oraiñ	63
Petra txardiñ saltzallia	72
Jose Maria Iparragirre	75
Kazkarabarra	81
Arrazoia eta urrea	83
Pedro Mari biursari gozotsuarentzat	85
Aurra urian	90
Alabaren naitasuna	92
Pakearen ontasunak. Pakea da zerua.	94
Astua gosiak	101
Loiolakua	103
Ama baten negarra	105
Zardin saltzallia Donostian	110
Arrantzalea	113
Kejak	115
Nexka eta perlak	117
Lore lotsati bati	119
Nere kabien oñean	122

Itsasoan	126
Bide onez	132
Lan ta jan	134
Nere txakurra	136
Anjelatxo	141
Aritzaldeko alaba	144
Ama aurrari siaskan luak artzen	147
Gipuzkoatarren eta Erromakoen antziñako kondaira	149
Madalen	155
Erretxinola	157
Gaixuak!	159
Ama baten penak	162
Juana eta Martiñ	165
Ametsak	168
Uda ederragua da	171
Kabiya	174
Zeñek esan?	177
Erritarrak	179
Arrai zalia	182
Eguarrietako turroia	184
Lagun zarra!	187
Sagardotegiyak	189
Estropadak. Egia ote da?	193
Apari batez ostatuban	196
Zu ta ni	198
Siaskaren onduan	201
Pelotariyak	203